СЛАВЯНСКА БИБЛИОТЕКА/4

ст. н. с.
МАРИН КАЛОНКИН

БЪЛГАРСКИ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ XV - XIX ВЕК

СЛАВЯНСКО ДРУЖЕСТВО В БЪЛГАРИЯ

1996

ст. н. с. **МАРИН КАЛОНКИН**

БЪЛГАРСКИ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ XV - XIX ВЕК

Издава
СЛАВЯНСКОТО ДРУЖЕСТВО В БЪЛГАРИЯ
основано през 1899 г.
София, ул. " Славянска" №6

СЛАВЯНСКА БИБЛИОТЕКА/4

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател
ТРИФОН ТРИФОНОВ

акад. ДИМИТЪР АНГЕЛОВ
чл.-кор. БОРИС СПАСОВ
проф. д-р СТОЯН РАДЕВ
проф. МЛАДЕН ГЕНЧЕВ
ст.н.с. ГЕОРГИ НЕШЕВ
Отговорен секретар
НИКОЛАЙ КУКУШЕВ

© Марин Калонкин

БЪЛГАРСКИ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ XV-XIX ВЕК

(Въведение)

Този труд е посветен на въоръжените сили на поробения български народ. Изследването обхваща целия период на турското владичество (XV-XIX в.) и разглежда различните форми на българската войска през тези почти петстотин години от историята на България.

Съществува ли такъв въпрос в нашата история? Може ли да се търси българска войска тогава, когато няма българска държава? Защо за това не се говори дори и във военната история на България?

Българската войска през периода XV-XIX век - една много важна тема, тема на българското оцеляване, останала в сянка и неизвестна за голяма част от народа - се нуждае от пълно изследване, тя съдържа огромна национална и патриотична енергия.

Вярно е, че армията е институция на държавата и когато липсва държавата, държавната организация, липсва и тази институция. Така ли е обаче у нас по време на робството? Не! Изучавайки събитията, много явно и детайлно се разкрива многообразието от организационни форми на въоръжена сила на народа през този период. Определено трябва да се каже, че армия, която има за задача националното освобождение на България, задача за осигуряване на националната независимост на страната, българският народ е имал почти през всичките тези години. Народът не се е примирявал с робското си състояние, водил е стихийна и организирана борба, но поради много обективни причини свободата си той извоюва твърде късно. Не могат да се игнорират причините, които доведоха до падането под робство, нито силата и мощта на Османската империя и всички видове порядки и жестокости, които тя въвежда тук. Трябва да отчетем и различните интереси на европейските сили от началото до края на съществуването на империята, липсата на истинско единство на балканските народи, религиозната обвързаност до извоюване на религиозна самостоятелност и независимост и други. Разбира се, има и немалко субективни причини. Борбата обаче, която народът води със своя въоръжена сила, е достойна да се гордеем с нея. Тук ние намираме развитие на тактиката и стратегията, последователност в организирането на въоръжената сила, което довежда след Освобождението през 1878 г. до бързо изграждане на редовна българска войска.

И така независимо от това, че не е имало българска държава, през целия период на петвековното робство българският народ е имал свои въоръжени защитници, своя народна войска в различни, своеобразни организационни форми.

Основният принцип, върху който се изграждат въоръжените сили, е принципът на доброволността. Всякакъв друг принцип е бил невъзможен от началото до края на робството. Не бива да се забравя и това, че войската в средновековието не е съществувала в днешния вид и организация. Въоръжената сила, това е личната гвардия на царете и отрядите на отделните феодали. Такава именно войска се среща при Константин и Фружин и по-късно. Известно е също така, че в онзи период народността играе малка роля - главното са роднинските връзки, феодалните и временните съюзи на вождовете или враждите между тях. Затова в първите векове на робството често войската е смесена - от българи, сърби, власи и други. Заробените балкански народи се обединяват около някой вожд и действат заедно против общия враг. При всички положения обаче задачата е била изгонване на поробителя и национално освобождение.

Разнообразието на организационните форми е голямо. Те могат да се систематизират по следния начин:

- бойни въоръжени отряди в армиите на други народи за участие във войните, които те водят срещу Турция; Българското опълчение, Първата и Втората българска легия; хайдути и хайдушки чети и дружини; революционни въстанически отряди и други.

БЪЛГАРСКИ БОЙНИ ВЪОРЪЖЕНИ ОТРЯДИ В АРМИИТЕ НА ДРУГИ НАРОДИ

Това е най-неизследваният въпрос от общата тема за българската войска по време на турското робство. А такава въоръжена сила на народа е създавана винаги, когато отделна страна или група страни (коалиция) са воювали срещу Турция. Непосредствено след поробването това са представители на старата феодална аристокрация със своите свити, които са избегнали съдбата на поробените и са успели да преминат на териториите на съседни държави. По-късно във войската се включват селяни, дребни занаятчии и търговци, учители, лекари, свещеници и други. Това е една истинска национална регулярна армия.

През целия XV век в усилията си да спрат турското нашествие в Европа и да организират кръстоносни походи срещу Османската империя Унгария, Австрия, Венеция, Генуа, папството са разчитали и на българите. Известно е, че в периода 1402-1413 г. в редовете на обединените християнски владетели срещу турските завоеватели участва със свои бойни сили синът на видинския владетел Иван Срацимир - Константин, признат за цар (император) на България. В едно писмо на унгарския крал Сигизмунд от 1404 г. до бургундския принц Филип III Добри е записано „и сам известният Константин, прославен император на България, и Мирчо, войвода на Влахия, които също се върнаха в лоното на наше величество... многократно вече смело нападаха ... области там, които досега се владеят от турците, като спечелиха триумф и победа срещу нашите противници и славни подвизи над същите“.[1] Константин е разполагал с голяма армия. Това се вижда от писмото на Сигизмунд, който пише, че те са „толкова годни да напреднат с могъщата си военна сила, та може смело да се вярва“, че ще унищожат „враговете на кръста“.

Именно с тази военна сила в края на 1408 г.Константин заедно със своя братовчед Фружин, син на последния български цар Иван Шишман, организират въстание в северозападната част на България, освобождават Видин и в продължение на няколко години градът и околностите му са във владение (управлявани) на българския княз Константин. Това е заразяващ пример за останалите българи, които въстават в много райони на страната като Мадара, Провадия, Айтос и други. Едва в 1413 г.турците успяват да потушат въстанието на Константин и Фружин. През 1425 г.Сигизмунд отново тръгва срещу турците и овладява крепостите Видин и Оряхово. Наред с него се сражават българи, организирани и водени от Фружин. Константин вече не е между живите.

---

[1] *Петров, П.* Въстанието на Константин и Фружин - ИИП, 9, 1969 г. с. 210-211.

У нас е по-добре известен походът на Владислав Ягело - Владислав Варненчик. Все с оглед спиране навлизането на турците навътре в Европа през 1443 г. полско-унгарският крал Владислав III Ягело и трансилванският войвода Янош Хуниади (Ян Хуниадора) с огромна армия, обединяваща унгарци, поляци, чехи, власи, немци и други, навлизат в българските земи. В тази армия активно се включват и много българи. Янош Хуниади в едно донесение е записал: „Нашата войска е добре, чака нетърпеливо сражение и се увеличава ежедневно с българи.“[2] За това свидетелстват и турски източници. Според „Газават на султан Мурад“ Янош Хуниади приел във войската си един пресрещнал го конен отряд от българи. Той ги използвал като авангард в похода.“[3] През зимата на 1443 г., когато кръстоносният поход достига до София, присъединяването на българите е още по-масово. Сега на страната на обединената армия преминават и българи, които са били на служба в турската армия като войнуци.[4] За тях пише бургундският рицар Дьо ла Брокиер отново в „Гавазатът“.

През есента на 1444 г. започва вторият поход на Владислав Ягело. Много българи от град Видин се присъединяват към армията и участват в този кръстоносен поход. Немският рицар Бехайм пише, че такава помощ рицарите получават от българите по целия път от Видин до Варна. Енеас Силвий Пиколомини - бележит хуманист, изпраща писмо до миланския херцог, с което му съобщава: „Всички пратеници единодушно твърдят, че полският крал заедно с кардинала на Светия Ангел, т. е. Чезарини, с множество унгарци и с още повече власи, българи и рутени е навлязъл чак в Романия.“[5]

---

[2] История на България, т. 4, С., 1983 г., с. 110.

[3] Пак там.

[4] Войнуците са хора, натоварени със специални задължения в султанския обор и по време на поход в обоза на армията. Те имали по-самостоятелно положение от обикновената рая. Били потенциален метежен слой, готов винаги да прибегне към вредителство и въоръжени действия срещу османската власт. Има много примери в подкрепа на това.

[5] История на България, т. 4, С., 1983 г., с. 112-113.

С помощта на българите са освободени крепостите Калиакра, Галата, Каварна и други.

По време на голямата война, която водят Австрия, Венеция, Полша и Русия срещу Турция (1683-1699 г.), български отряди преминават Дунав и действат на страната на Австрия. Характерно е, че всяка война на Турция е сигнал за борба и всяко поражение на Турция е възкресявало надеждата за освобождение на българите. Участието на български бойни отряди в тези войни не е стихийно. В повечето случаи то е организирано от различни тайни вътрешни или външни организации и комитети. Така например през лятото на 1596 година в страната е изградена тайна организация, обхванала значителна част от Северна България, а вероятно и част от Южна България. Един от нейните ръководители - Тодор Балина от град Никопол - пише писмо на Сигизмунд Батори, в което го нарича „наш цар“ и го моли да изпрати подготвени хора да окажат помощ за подготовка на войската в страната. Делегация, в която участва и Балина, организира среща с австрийския император в гр. Прага. На разговорите присъстват трансилванският и влашкият крал. Интересно е писмото на император Рудолф II до търновския архиепископ Дионисий Рали, изпратено на 13 март 1597 г. В него той пише, че българските земи не са отдалечени от австрийските, от влашките и от тези на седмиградския княз и затова е загрижен „между съседите да се установи такъв съюз на оръжията и на хората, че според нуждата и случая взаимно да се подпомагат и да водят успешно войната против врага.“[6] Това писмо от гледна точка на дипломацията е признаване на България и българските земи независимо от заробването им от Турция. То е декларация за съвместни действия срещу общия враг. През същата година в Седмиградско се формират войскови части от българи емигранти за сметка на императора. За това свидетелстват някои документи от канцеларията на самия император във Виена. В специална инструкция за ръководство на императорските военачалници в Седмиградско от май 1597г. наред с другите указания се нарежда на един от офицерите да запише „още две хиляди мъже българи от тамошните земи“.[7] Това се потвърждава и в сведение от Прага с дата 23 април същата година, където е записано, че на един от императорските офицери е възложено да се заеме с „набиране на българска войска“. През есента на следващата година, когато влашкият княз Михаил Храбри преминава Дунав и достига близо до София, българите формират въоръжени отряди и се включват в бойните действия. В едно донесение от 8 октомври 1598 г. до императора се посочва, че Михаил Храбри поставил 12 хиляди расци, или свободни хайдути, които били въстанали, да пазят проходите в Стара планина.[8] За това съобщава и италианецът Бернардино Бекариали Минерва. Той пише, че през 1598 г., когато Ахмед паша потеглил с голяма армия, той бил посрещнат и разбит от влашкия княз, който имал на бойна нога 15 000 власи и 15 000 българи.[9]

---

[6] История на България, т. 4, С., 1983 г., с. 191.

[7] Пак там, с. 196.

Организирани българи има и във войските на трансилванския княз, за когото италианецът Лазаро Соранци пише, че „са смели и мъжествени".[10]

След Чипровското въстание в 1688 г. разбитите въстаници сформират доброволчески дружини и се присъединяват към австрийските императорски войски.

Интерес представлява дейността на никополския католически епископ Антон Стефанов. През 1687 г. той е изпратен с важна мисия в австрийския двор и остава там по време на Чипровското въстание. След въстанието, когато се подготвя планът за предстоящите военни действия, Антон Стефанов изпраща на Леополд I (17 юни 1689 г.) широко военно изложение, в което съобщава много ценни данни за релефа, разположението на важни стратегически комуникационни пунктове, за състава на населението, за духа на турците. Наред с това посочва как да се използва местното българско население от австрийската армия. Леополд I наредил на главнокомандващия Л. Баденски да направи необходимото за практическото осъществяване на предложението.

Л. Баденски назначил за командир на гарнизона в Белоградчик българина „капитан" Продан Щета. В гарнизона служели много българи. Техният брой постоянно се увеличавал от пристигащи доброволци. Отряд от 2500 бойци - българи и сърби, водени от Антоний Валери, стигнал до Банкя. Друг отряд от 2000 бойци начело с коменданта на Пирот капитан Шенкендорф стигнал до Перник. Капитан Зеленгора, също с отряд войници главно българи, стигнал до Пловдив и взел в плен валията на града.

Георги Пеячевич в едно свое изложение от 1716 г. пише, че генерал Е. Ветерани е назначен за „върховен командващ на частите от българското царство Ниш и Видин". В австрийската армия са включени „повече от двеста български войводи с техните бойни части". Това е сериозна военна сила, голяма армия, разположена при Видин и крайдунавските области, а също така от Ниш до Софийското поле, да охранява и брани тези земи. В друго съобщение от 1699 г. се посочва, че при р. Марош под командването на Евгени Савойски служили „три български кавалерийски дружини".[11]

От австрийските архиви става ясно, че общият брой на българските погранични войници и техните поддръжници достигнал „няколко хиляди души".[12]

Все по същото време османският хронист Силяхдар е отбелязал, че българският войвода Карпош се подготвя да нападне Скопие с 3000 „неверници" и военни дезертьори. Карпош през 1689 г. със своите четници и с 5000 други въстаници се присъединява към австрийската армия. Обявен е за „кумановски крал" и получава от император Леополд I княжеска шапка и генералско звание. За да се справи с него, Халил паша използва повече от 18 000 войници.

През 1709 г. придворният военен съвет във Виена решава българската войска да се прехвърли на остров Белотин. Тази българска войска се командва от офицери българи.

Когато през 1737 г. започва нова война между Австрия и Турция, българинът Михаил Станиславов със съгласието на австрийския Върховен военен съвет организира **българско опълчение** в състав „няколко хиляди души"[13], разпределени в дружини. Те са готови да влязат в България и да вдигнат народа на въстание, но австрийските власти не им разрешават, под предлог че това въстание ще е преждевременно. Тогава епископ Никола Станиславов с братята си и други емигрантски водачи организират български доброволчески отряди в османските предели. Въпреки че австрийският Върховен военен съвет дава съгласието си, впоследствие се отказва да поддържа тези отряди. От това време е известен отрядът на капитан Сава Демерич, който наброявал 200 бойци българи.

Видно е, че български военни части има във всички княжества, с които граничи България. Това потвърждава становището, че българският народ макар и лишен от самостоятелна държава е полезен и необходим съюзник на европейските сили в стремежа им да изтласкат турците от Югоизточна Европа и Балканите.

---

[8] История на България, т. 4, С., 1983 г., с. 195.

[9] Пак там, с. 196.

[10] Пак там, с. 231.

[11] История на България, т. 4, С., 1983 г., с. 231.

[12] Пак там, с. 244.

[13] *Телбизов, К.* Разселване на чипровчани след въстанието от 1688 г., С., 1971 г., с. 72.

В първите три века от робството българска войска има главно в австрийската армия и в княжествата, подчинени на Австрия. Те са най-близко до България и са най-заинтересувани да се спре напредването на турците към Централна Европа. В началото на XVIII в. Русия започва да играе съществена роля в живота на българите. Войните, които тя води с Турция, имат вече директно отношение към българския проблем и в руската армия започват да се формират български бойни части.

Така през 1710 г. Петър Велики с войските си достига до р. Прут и през 1711 г. Турция е принудена да сключи мир със значителни отстъпки на Русия. Дали са участвали българи в тази война, данни не са намерени. Съществува обаче една твърде показателна заповед на султана до властите в санджаците Силистра, Видин, Лозенград и други, издадена след сключване на прутския мир с Петър Велики, в която султанът нарежда да бъдат иззети „пушките и други военни оръжия, които се намират в ръцете на раята и неверниците". Оттук може да се направи извод, че притежателите на такова оръжие са българи, завърнали се от руската армия след приключване на войната, или местни жители, въоръжавани от русите.

Във всички последващи войни на Русия с Турция българите участват масово. Така във войната през 1735-1739 г. от доброволци българи, гърци и сърби е създаден хусарски боен полк, командван от българина полковник Стоянов. В боевете за крепостта Очаков полкът се бие смело, а полковник Стоянов показва такава лична храброст и тактическа зрелост, че в доклада, който главнокомандващият руската армия граф Миних пише до Петербург, специално е подчертано, че на него „с надежда може да се повери командването на корпус от редовната войска".

Българи от всички краища на България участват масово във войните, които се водят между Русия и Турция през 1768,1770 и 1771 г.

Например по време на военните действия през 1769 г. подполковник Каразин от руската армия командвал доброволчески отряд от 1000 души, в който имало голям брой българи. Българи воюват в руските полкове при Галац, Фокшани, Гюргево и др.

Без да са открити документи, има факти, които показват, че руското командване е съгласувало действията на българските бойни части с действията на своята армия на фронта. Твърде показателни в това отношение са взаимодействията с нея на многобройната въоръжена българска дружина, водена от Атанас и Стоян Бицин, действала във Видинския край през 1773 г. Най-вероятно тези действия са организирани предварително и са свързани с руското форсиране на р. Дунав. Българите дестабилизират противника на десния фланг на войските на фелдмаршал Румянцев-Задунайски, като ангажират известен брой турски войскови части, с което подпомагат руската армия при форсирането. По време на тази война великият Суворов стига с войските си до с. Козлуджа (дн. Суворово), Варненско, и на 10/21 юли 1774 г. подписва в с. Кайнарджа, Силистренско, известния Кючуккайнарджански мирен договор.

В руско-австро-турската война през 1787-1791 г. вземат участие повече от две хиляди българи. Те получават военна подготовка в австрийската армия, оказват съществена помощ при формирането на първите въстанически отряди, участвали във въстанието в Сърбия - в района на Белград, през 1804 г. Тук българите са многобройни и са организирани отново като самостоятелна бойна част. В т. 2 на проектодоговора за примирие между Сърбия и Турция въстаническите отряди от български доброволци са записани като „българска войска", която след подписване на примирието трябва да се изтегли на изток от р. Морава. Този факт твърде красноречиво говори за размаха на българските дружини. По същество масовото организирано участие във въстанието на българите е признато и документирано от самите турски власти. Дружините продължават да действат и през 1808-1809 г. Австрийски разузнавач, проследявайки пътя на една такава бойна част между Ниш и Видин, отбелязва: „Всички тези хора са българи... Техният брой достига цифрата 5-6 хиляди души".[14] Тук има още една съществена особеност - тези отряди получават оръжие и от Русия. Само в района на изток от р. Морава били изпратени 2917 пушки, 500 пистолета, 1000 саби, 1000 пики, 6 топа и голямо количество боеприпаси. Когато оръжието пристига, руският представител К. Радофинкин съобщава в главната квартира, че с него „веднага ще се въоръжат избягалите тук българи".

По време на руско-турската война от 1806-1812г.по същество започва нов, по-висок етап в развитието на българската войска в условията на робството. Създадена е **Българска земска войска** със свой печат и свое командване. Още по-определено, с по-оформена организационна военна структура, с по-голяма численост и по-добро въоръжение българската войска се явява в годините 1810-1811 и участва главно в бойните действия на българска територия.

---

[14] История на България, т. 5, С. 1985 г., с. 177,.

Когато войната се подготвя, в частта, планираща бойните действия на юг от р. Дунав, се предвижда активно участие на местното население. За кратко време от българите, емигрирали от страната, са сформирани четири доброволчески отряда, които нарастват бързо с придвижването на руската армия към Дунав. Отрядите воюват при Букурещ, Обилещи, Измаил, Браила, Гюргево и други. С героизма си специална благодарност заслужили частите, командвани от Никола Вучич, Хаджи Георги, полковник Теодор, Димитър Карагьозов, Тодор Данаилов, братя Димитър и Павел Македонски. Освен в тези отряди българи участват във войната и като разузнавачи. Изградена е действена разузнавателна мрежа от българи. В това отношение голяма роля играе Софроний Врачански, когото можем да наречем с днешното понятие резидент. Софроний Врачански съобщава, че в направлението Турну Мъгурели-Никопол-Търново руското командване може да разчита, и то само в Търновско, на 10-15 хиляди въоръжени българи. Наред с разузнаването той открито отпечатва две пламенни възвания към българския народ, с които го призовава масово да участва във войната за своето освобождение сега, когато руската армия се готви да премине Дунав. Според Софроний Врачански България може да се освободи само при взаимодействието на два фактора - въоръжена борба на поробения народ вътре в страната и решителна подкрепа от руската армия.

Със завземането на Силистра, Тутракан, Разград, Русе, Никопол от руската армия и бързото ѝ придвижване към предпланинските райони на Търново, Габрово, Севлиево на много места в страната се формират въоръжени отряди, които освобождават редица населени места. Главнокомандващият (от 1810 г.) руската дунавска армия генерал Каменски отбелязва, че само в района на с. Арнауткьой (дн. Пороище, квартал на Разград) са въстанали над 4000 души. Героизмът на въстаниците трогва генерала и той им изпраща специално възвание, в което пише: „Жители на Арнауткьой, вие искате да отхвърлите игото на измъчващите ви тирани, въодушевени от любов към родината и вашата религия, вие искате да извоювате отново свободата си... Помощта на Русия, за която вие милеете, ви се предоставя от сега нататък... Предайте на всички българи, стенещи под робство, че народ, съединен с вас чрез кръв и религия, се е обявил за ваш съюзник, защитник на вашите права... Въоръжавайте се вий, чада на героична нация, вървете напред... нападайте и унищожавайте врага, който така дълго ви оскърбяваше!“[15] Това възвание отбелязва началото на нов етап в отношението на руското правителство към българското националноосвободително движение.

Въоръжаването и въставането на народа е много интензивно. Жителите на Разград завземат турски оръжеен склад, въоръжават се и сформират боен отряд. Командирът на Серпуховския полк в едно от всекидневните си донесения отбелязва: „Още преди пристигането на нашите части оръжието било разграбено от въстаналите селяни, а за тези, които не успели да се въоръжат навреме, сега се раздава наше като на съюзници и единоверци.“[16]

През 1811 г. многоброен български отряд начело с Хайдут Велко воюва срещу турците под командването на генерал Воронцов. В съобщението за развоя на бойните действия ген. Воронцов пише, че Хайдут Велко се отличил като талантлив ръководител, „пръв се хвърлил в най-опасните места и поразявал неприятеля, бил достоен пример за останалите със своята храброст и усърдие“. За проявен героизъм отрядът и Хайдут Велко били наградени с високи руски отличия.[17]

Истинска партизанска война водят много въстанически отряди в Русенско, Варненско, Беленско и др., преди да пристигне руската армия. По признание на самата турска власт най-мощни въоръжени отряди са сформирани в централния старопланински масив, Габрово-Шипка-Казанлък, където са съсредоточени няколко хиляди въстаници. Турският сановник Мехмед Джеляледин, изпратен за Търново, пише, че не достига дотам, „защото презряната рая, която е обкръжила Балкана, прави това пътуване невъзможно“. Той отбелязва, че въстаниците охраняват прохода, „превърнали с. Шипка в център на своя въстанически лагер“ и се готвят да се придвижат още пò на юг.[18]

Активността на българите позволява на руското правителство да приеме предложението на българската емиграция за създаване на самостоятелна българска военна единица. За нас е много важно отношението на известния руски пълководец Михаил Кутузов, който в специално писмо до военния министър пише: „Мнозина между българите, които преминаха Дунав... изявиха желание да се въоръжат и да действат заедно с нас. Като познавам качествата на този народ, който е твърд и навикнал на опасности и лишения, очаквам от тях най-голяма полза."[19] Военният министър приема тези съображения. Императорът дава съгласието си. Възложено е на генерал Турчанинов да организира **българската войска**. Нейното формиране започва през пролетта на 1811 г. В указанията, които дава, Михаил Кутузов обръща внимание, че тази войска е хомогенна българска част, която ще действа на българска територия за освобождението на българския народ, затова трябва да се организира съобразно с българските традиции. На генерал Турчанинов е наредено да установи ред съгласно с „техния живот и традиции."[20] Тази първа българска самостоятелна част е наречена **Българска земска войска** и е в състав 2500 души.[21] Организационно се състои от няколко пехотни полка, а полковете са с по няколко подразделения, с личен състав по 100 души. Наред с пехотните полкове до края на месец май същата година се сформира и **българска кавалерия** в състава на българската войска. Особено важно и интересно е, че на левия бряг на Дунав от българите, живеещи там, се създава втори ешелон Българска земска войска. В щаба на Българската земска войска освен руските генерали и офицери са и българските офицери Христо Кесякоглу, Хаджи Пенчо Хаджикулев, Георги Мамарчев и други.

---

[15] Ц Г. ВИА, ф. ВУА, д. 2876, л. 257.

[16] Пак там, ф. 8190, оп. 165, д. 74, л. 14.

[17] *Конобеев, В. Д.*, Руско-болгарские отношения 1806-1812 г.- В: Из истории русско-болгарских отношений. М., 1958, с. 271.

[18] История на България, т. 5., С. 1985 г., с. 181.

Българската войска се сражава край Тутракан, Силистра, Русе и на други места като истинска редовна армия, спазвайки определените от правилниците тактически изисквания. Бойният дух е висок, настъпателният устрем неспирен, затова много от бойците и командирите са наградени. Георги Мамарчев и други получават Георгиевски кръст за храброст. В доклада си до император Александър I за кръвопролитното русенско сражение през лятото на 1811 г. М. Кутузов с благодарност и признателност отбелязва, че в решителния момент на боя „се присъединиха с голямо усърдие и българите", които се оказват напълно достойни за високото руско доверие. По време на самите бойни действия в редовете на българската войска се вливат нови бойци, прииждат нови свежи сили из средата на българското население. Армията става масова.

---

[19] Бележити българи, т. 2, ВИ, 1968 г., с. 100.

[20] *Кутузов, М. И.* Сборник документов и материалов, т. 3, с. 232.

[21] Въоръжената борба на българския народ срещу османското господство. С. 1961 г., с. 96.

Създаването на самостоятелна българска войска на българска територия 70 години преди създаването на българска държава има важно значение за нас. То показва непримиримостта на народа към робството, непрекъснатостта на борбата за национална независимост, преминаване към по-висока степен на борба и приемане на нови форми на организация, зрелостта на част от народа, активността на българската емиграция, готовността на Русия да окаже всестранна помощ за освобождението на България. Известно е, че в тази война на Русия се налага да воюва с Франция. Наполеон стига до Москва. Това е една от най-съществените причини войната срещу Турция да не достигне до крайния решителен резултат - освобождението на България.

След завършването на войната част от българската войска се включва в армията на румънския войвода Тудор Владимиреску. Немалко офицери в нея са българи. Една трета от личния състав на армията също са българи. Отличават се капитан Стоян Индже войвода, полковникът от руската армия българинът Теодор от Силистра, Хаджи Михаил, Хаджи Продан, капитан Божин, капитан Иванчо, Кондо войвода, Тодор Данаилов, Иванчо Стойков, Кара Георги, капитаните Димитър и Павел Македонски и други. Александър Николаевич Павлович бил натоварен от Т. Владимиреску със специални функции да бъде главатар на българите и евентуален техен княз при разгръщане на въстаническите действия в България.[22]

През май 1821 г. турски войски успяват да нахлуят във Влашко и Молдова. Тук в продължение на месец и половина в бойните действия участват много българи и войскови части, които се командват от посочените вече български офицери и войводи. В отряда на Сава Бимбаши воюват над хиляда българи. В специалните формации също има българи, особено в т. нар. арнаутски команди. Те достигат няколко хиляди души.

Друга част от земската войска успява да стигне до Гърция и да участва във въстанието на остров Пелопонес през 1821 г. Българските участници в гръцкото въстание били повече от всички останали доброволци взети заедно. Българи заемат офицерски длъжности в частите, борещи се за свободата на Гърция. Много от тях остават на служба в гръцката армия и някои стигат до званието генерал като Янко Стоянов Българин, Ангел Гацо, Кара Георги Българин, Хаджи

---

[22] *Тодоров, Н.* Филики етерия и българите С., 1965 г., с. 69, 86, 87, 96.

Стефан Българин и др. Специално внимание заслужава Хаджи Христо Българин. Именно той предлага още през 1824 г. гръцката конница да се организира като самостоятелна част и става пръв неин командир. Генерал е произведен на 23 май 1824 г.

Много българи стават хилядници в гръцката армия: Атанас Българин, Илия Българин, Коста Българин, Кара Мицо Българин и др.; капитани: Коста Българин, Кочо Българин, Марко Йован Българин, Христо Петър Българин, Хаджи Стайко, Стефо Българин и др.; стотници: Атанас Демирис, Хаджи Йоану, Христо Байрактар и още много други. Много повече са взводните командири и подофицерите. Точна оценка на българското участие в освобождението на Гърция дава през 1860 г. гъркът Константин Левидис. Той пише: „Българи пълководци начело на българи доброволци ратуваха заедно с гръцките герои в свещената борба за отечеството и свободата. Обилна българска кръв бе пролята заедно с гръцката из бойните полета, докато получи смъртоносен удар смятаният за непобедим дотогава колос -Турция.“[23]

Участвайки в армиите на други народи, българите се запазват като организирани бойни единици и воювайки против Турция, воюват и за освобождението на България.

През 1828-1829 г. Русия отново води война с Турция и отново много българи участват в тази война.

Още когато войната се подготвя, българската емиграция в Бесарабия отново поискала да бъде създадена българска войска. Решено било българите да бъдат включени в полковете на 4 улановска дивизия. Тези полкове участват в боевете, които се водят на територията на България. Капитан Мамарчев подпомага руските войски в района на Силистра и Шумен. При Силистра той пленява част от турските оръдия и съдейства на руските войски да завземат крепостта Меджиди табия. Георги С. Раковски пише: „За това негово витяшко дело проводи му ся орден св. Анна и скъпоценна сабя от русийскаго царя Николая.“[24] Подновил бойните си действия отрядът на капитан Алекси, който проявил необикновена предприемчивост и отлична храброст. В тях вземат участие отрядите на капитан Милко Петрович и П. Фокиано. В района на Варна и Провадия действат няколко по-малки отряда. При генерал Головин също има групи от български доброволци. Руският полковник Ив. П. Липранди формира от българските отряди корпус, който действа в Североизточна България. Съставът му е над 1500 души, разделени на 11 пехотни и 3 конни сотни. Командирите са българи с боен опит, участвали и в други войни като капитан Иванчо, капитан Хаджиоглу, капитан Папазоглу и други.

През 1829 г. в Созопол действа българска доброволческа дружина. Бойна група начело с Тодор Попов, формирана във Варна, участва в боя при р. Камчия. Победата там открива пътя на руската армия през Балкана. По-късно този отряд участва в боевете за Несебър и Айтос.

Повече от 400 българи доброволци са включени в смесен руско-български отряд за охрана на Сливен, Ямбол, Карнобат и Айтос.

Когато генерал Дибич-Забалкански настъпва към Одрин, български чети и отряди главно конници, „въоръжени от глава до пети“, участват в бойните действия като авангард. В Сливен се създават чети по 30-40 души. Друг отряд от над 120 българи се придвижва с бой пред войските на ген. Дибич до Одрин и след това при връщането им.

През август 1829 г. обединен отряд от руси и българи разбива турската армия в района на Малък Самоков. Бойни отряди са създадени в районите на Лозенград, Виза, Люлебургас и др.

По време на Кримската война от 1853-1856 г. участието на българската войска е още по-организирано и значително. Организацията е широка и обхваща както територията на Османската империя, така и територията на другите страни.

През 1853 г. в Цариград под ръководството на Георги С. Раковски българи създават политическата организация „Тайно общество“. Тя има свои структури в цялата страна и разполага с 3000 души, организирани в отряди със свои командири, готови за действия. Раковски е смятал, че тази въоръжена сила трябва да достигне до 10 000-15 000 души. Стратегическият план на Раковски за освобождението на България предвиждал едновременно действие на въоръжените отряди в страната с военните действия на руската армия. Затова на следващата година, през февруари 1854 г., в Одеса е изградено „Одеско-българско настоятелство“ със задача да събере средства и въоръжи българските отряди, които ще действат на дунавския фронт. В Одеса Палаузов предложил да се създаде към главната квартира на руските войски Български комитет или Българска канцелария, която фактически да бъде временно българско правителство до окончателното устройство на българската държава.

---

[23] История на България, т. 5, С., 1985 г., с. 197.

[24] *Раковски, Г. С.* Горский пътник..., Нови Сад, 1857 г., с. 233.

Все във връзка с подготовката на българите за участие във война в Букурещ се създава неофициална организация „Епитрофил“ (Настоятелство), която през март 1854 г. се превръща в 7-членен комитет, наречен „Средоточно попечителство“. Българското средоточно попечителство успява да сформира доброволчески отряд с численост 4000 души под командването на генерал Салос, грък на руска военна служба.

С практическата дейност по събиране на доброволците се занимава Иван Селимински, с военната организация, сформирането на отрядите - Александър Хаджи, военен специалист, преподавател във военното училище в Букурещ, който напуска службата си и се заема с организирането и обучението на българските доброволчески бойни части. Отрядът достига 4000 души, разделени на дружини, като всяка дружина има по 4 роти. Към отряда има и една конна доброволческа рота. Всички роти имат свои бойни знамена. Командирите са българи: Димитър Чернев, Павел Грамадов, капитан Вълко Хадживълков, Александър Хаджи и други. През пролетта на 1854 г. българската бойна единица се отправя на бойното поле разделена на четири отряда. Единият е под командването на генерал Лидерс. Вторият - под командването на генерал Хрулев, получава задача да настъпи в направлението Силистра - Шумен, третият - с командир генерал Бебутов, настъпва към Русе, четвъртият - с генерал Липранди - остава да действа в Мало Влашко. Всички отряди участват в бойните действия. През юни същата година дунавската кампания на руската армия в това число и на българската войска приключва, понеже Англия и Франция се явяват в защита на Турция и стоварват в района на Варна 60-хилядна армия. Българските части тръгват с руската армия. Някои участват в отбраната на Севастопол. Тук особено се проявява Иван Кишелски, който по-късно става генерал в руската армия.

Българско бойно съединение участва и в Сръбско-турската война през юли 1876 г. То е съставено от четите на П. Хитов, Ф. Тотев, С. Соколов, Хр. Македонски, Тодор Велков, капитан Кръстю, Ильо войвода, Найден Пешев Попанинов и Цеко Петков. За неговата по-добра организираност и ръководство от името на всички войводи е изработен устав, наречен „Закон на българските доброволчески войници“. За главен войвода е назначен Панайот Хитов. През септември същата година е формирана руско-българска доброволческа бригада с командир полковник Медведовски . В тази бригада има два български батальона в състав 1500 души.

Трите батальона имат български бойни знамена. На 8 септември всички полагат тържествена военна клетва за „вярност на делото за освобождението на родината“. Само това е достатъчно, за да се разбере същността на тези бойни части, да се разкрие техният характер като истинска българска войска. Предвиждало се е създаването и на българска дивизия в състав 10 000 души.

Специално за българските доброволци Московският славянски комитет закупува от Прусия 12 Крупови оръдия и 20 000 пушки „Шаспо“, а от Русия са изпратени необходимите количества шинели, кожуси, храна. За проявена храброст в бойните действия много българи са наградени с орден „Таково“. Повече от 1700 души загиват на бойното поле.

На 4 април 1877 г. бригадата се разформирова. Голяма част от българите след това се включват в редовете на Българското опълчение. Само на 16 април майор П. Ф. Миних довел в Плоещ в опълчението 600 български доброволци от бригадата. Тяхното участие е продължение на въоръжената борба на народа от април-май 1876 г.(Априлското въстание). Това показва непрекъснатостта на основното звено на българската войска до влизането в опълчението, освобождението на България и създаването на редовната българска земска войска.

БЪЛГАРСКО ОПЪЛЧЕНИЕ

Най-висшата и най-масовата форма на военна организация на българския народ по време на турското робство през XIV-XIX век е Българското опълчение.

Когато се разглежда опълчението, трябва да се има предвид, че то се създава и участва във войната, без да се знае изходът на тази война, без да се знае победителят. Никой не гарантира, че България ще бъде освободена в резултат на войната. Както при по-ранните руско-турски войни различни обстоятелства можеха да променят хода на войната и турското владичество над страната ни да продължи. Затова създаването на опълчението с неговия 14-хиляден личен състав българи има изключително важно значение.

Организацията, въоръжението и бойната дейност на опълчението са добре изследвани и популяризирани. Аз разглеждам тази бойна единица дотолкова, доколкото е необходимо за темата.

През есента на 1876 г., когато се правят първите приготовления за войната, сред управляващите кръгове в Петербург се оформя мнението, че решаването на Източния въпрос е немислимо само с руското оръжие. Много руски генерали в това число и военният министър Д. А. Милютин твърдят, че успехът на предстоящата кампания зависи преди всичко от умелото съчетаване на войната срещу Турция с българското националноосвободително движение. Те дори предвиждат организиране на въстание в България преди и по време на настъплението на руската армия. По-късно по редица причини тази идея е изоставена.

На 3 и 4 октомври 1876 г. в гр. Ливадия - Крим се провежда съвещание на руското правителство, ръководено от император Александър II.На съвещанието се обсъжда въпросът за война с Турция и подготвеният от генерал Обручев за тази цел план. Тук се поставя и проблемът за формиране на Българското опълчение. Планът предвижда участие и на българите във войната. Генерал Обручев предлага „Основания за организацията на българската войска“. При разработване на плана за войната и основанията за българското участие той използва главно идеята на запасния генерал Р. А. Фадеев, който предлага на руското правителство със съдействието на славянските комитети и българските благотворителни общества да се образува **българска войска**. Във войската да се привлекат българите емигранти и всички руски войници и офицери от български произход и към нея да се придаде силен руски офицерски и подофицерски състав. Със съгласието на императора е решено да се създаде Българско опълчение. За командир е определен генерал Н. Г. Столетов, а за негов помощник - генерал Иван Кишелски. За да се запази в тайна създаването на българската войска, е решено да не се съобщава за нея до официалното обявяване на войната. На определените руски командни кадри е обявено, че е създаден почетен конвой на главнокомандващия княз Николай Николаевич и те се командироват в него. Военният министър граф Д. А. Милютин поставя задача на генерал Столетов „да организира няколко български дружини, които биха послужили като ядро за по-нататъшното развитие на Българското опълчение“. На 31 октомври 1876 г. също в Ливадия се срещат военният министър ген. Милютин, ген. Н. Г. Столетов, И. С. Аксаков и московските търговци С. М. Третяков и Т. С. Морозов. Разисква се въпросът за въоръжаването на Българското опълчение. На отделно заседание в присъствието на Александър II се решава обмундироването и снаряжението за планираните 6 български дружини да бъде подготвено от Московския славянски комитет, наречен от ген. Столетов Московски българо-славянски комитет. Необходимата сума се дава за сметка на извънреден военен кредит. Срокът за изпълнение на поръчката е 20 декември 1876 година. Въпреки секретността за опълчението се разчува и хиляди българи тръгват към Кишинев, където се създават първите опълченски дружини. Доброволците са настанени в т. нар. Армянское придворие, а се обучават по строева и стрелба в края на града, на Скаковое поле. На 1 април (ст. стил) с помощта на българина Иван Ст. Иванов-Калянджи е сформиран от 700 български доброволци пеши конвой на великия княз Николай Николаевич. На 29 април - със специална заповед на главнокомандващия руската действаща армия на Балканите е обявено официално Българското опълчение с началник генерал Н. Г. Столетов. Опълченските дружини продължават да се сформират в Плоещ - Румъния. До започването на войната са организирани и обучени 6 опълченски дружини със 7526 души личен състав. С преминаването на Дунав при Свищов се сформират още 6 дружини от свикан допълнителен набор от вътрешността на страната. Съставът му достига 14 000 души. Руското командване е предвиждало още и формирането на нови 12 дружини и 1 конна сотня.

В опълчението постъпват българи от 14 до 65-годишна възраст, с различно имотно състояние и образование. В първите 6 дружини 61 на сто от бойците са от градовете и 39 на сто от селата. Това са селяни, дребни занаятчии и търговци, учители, свещеници, работници по пристанищата, строители и др. Основният състав на опълчението включва участници в националноосвободителните борби, преминали през школата на четите и Вътрешната революционна организация на Васил Левски, през пламъците на Априлското въстание и Сръбско-турската война от 1876 г. Тук са ръководители като Атанас Узунов и Олимпи Панов, офицери, войници и лекари, служили в руската и румънската армия.

На 24 април 1877 г.на Скаковое поле край Кишинев са строени първите три дружини от пешия конвой - ядрото на Българското опълчение. Тук българските патриоти посрещат възторжено обявяването на войната с мощно „Ура“ и „Да живее майка Русия“. От Кишинев опълчението се съсредоточава в гр. Плоещ. За там се отправят вагони с боеприпаси, оръжие и снаряжение. Тръгвайки към Плоещ, капитан Райчо Николов написва възвание към „моите братя“, в което пише: „Братя българи, вече настана часът на освобождението на нашата скъпа, така дълго мъчила се родина. Руската армия достигна Дунав. Руските топове гърмят за нашата свобода... Аз идвам в централния сборен пункт на нашите дружини в Плоещ, като нося със себе си пушки, дрехи и други вещи, необходими за нашата народна българска войска. Пристигайте отвсякъде, въпреки да сте голи и боси, грабвайте оръжие, обличайте се във военни дрехи... и напред! Нека героите покажат своята храброст на бойното поле"[25]. До началото на похода към България освен посочените войници и сержанти в опълчението има 81 офицери и 1 генерал, в това число и 20 български офицери, руски военни възпитаници.

Значително събитие за новата българска войска - Българското опълчение, е получаването на българското бойно знаме. На 18 май 1877 г.в Плоещ на опълчението е връчено Самарското знаме. То е изработено по решение на гражданите на гр. Самара. Ушито е в женския манастир в града, а иконите на св. Богородица и св. св. Кирил и Методий е нарисувал петербургският художник Н. Е. Симаков. От Самара знамето е занесено в Москва от кмета на града Е. Т. Кожевников и Н. В. Алабин. Поставено е в Кремълския дворец, където в продължение на три дни край него преминават и се покланят московчани. На път за Москва знамето е пренесено през Симбирска (дн. Уляновска) област, през пензенска, тамбовска и рязанска земя, а след Москва преминава през Тулска, Орелска,

---

[25] *Генов, Ц.* По бойния път на освободителите, С. 1986 г., с. 13.

Курска област, през Украйна, Молдова и Румъния, за да стигне до опълченците в Плоещ. За връчването му от щаба на опълчението е издадено разпореждане: „Утре, 6 май, ще се връчи знаме на Българското опълчение... По повод на това всички дружини с изключение на караула да се съберат въоръжени в пълния си състав пред разположението на четвърта дружина. Командирът на трета дружина да избере най-достойния от унтерофицерите за изпълнение на високите обязаности на знаменосеца...“ При връчване на знамето Алабин, познаващ и обичащ българите още от Кримската война, заявява тържествено: „Отдалече, през цялата руска земя, то беше пренесено от нас за вас като живо доказателство за това, че то ви се дава не от който да е кът на Русия, а от цялата руска земя“.

С просълзени очи старият войвода Цеко Петков, наричан от русите Балканския орел, облечен в стар хайдушки костюм, произнася следните думи: „Нека това знаме да изходи от край до край всичката земя българска, нека то да отрие сълзите от тъжните очи на нашите майки, жени и дъщери, да бяга пред това знаме всичко поганско, зло и нечисто, а след него да легне мир, тишина и благоденствие“.[26] След това коленичи, поема знамето от ген. Столетов и го предава на командира на 3 опълченска дружина подполковник П. П. Калитин. Първият му знаменосец е Антон Марчин.

На 23 май българските опълченци честват празника на Кирил и Методий. По този повод в специална заповед на командира на опълчението се казва: „Вие празнувате сега празника на тези, които са изобразени на вашето знаме, вторият след това празник трябва да бъде честван за победата, която вие ще удържите... България моли вас да не оставате назад от вашите братя по оръжие - русите, в битките за нейното освобождение“.[27]

На 11 юни опълченците тръгват за България. Пътят им наистина преминава по цялата българска земя. Сбъдват се думите, изречени от Алабин, от ген. Столетов и от дядо Цеко Петков.

След преминаването на Дунав Българското опълчение е включено в състава на предния отряд на ген. Й. В. Гурко. Макар и малоброен отрядът получава задача да завземе и осигури старопланинските проходи, след което да настъпи в направление на Одрин. Отначало на опълчението се гледа с недоверие. Началник-щабът на действащата руска армия ген. Непокойчицки настоява то да се остави в резерв, защото при първото сблъскване с противника ще се разбяга и ще предизвика паника сред руските войски. Още в първите дни на войната обаче Българското опълчение показва удивителна морална и физическа издръжливост, което принуждава руските офицери да признаят, че се е показало „като истинска, стара, редовна войска“.

---

[26] *Генов, Ц.* цит. съч., с. 14.

[27] Пак там, с. 15.

Главният щаб на руската армия започва да използва опълчението при решаване на важни стратегически операции като шипченската и шейновската, от които до голяма степен се определя ходът, а дори и изходът на войната.

В боевете при Стара Загора българските опълченци проявяват безпримерен героизъм, за който генерал Гурко в прощалната си заповед до тях пише: „Вие влязохте в бой с врага и в него се показахте такива герои, с които цялата руска армия може да се гордее. Вие сте ядрото на бъдещата българска армия“.[28] А кореспондентът на в.“Таймс“ лаконично отбелязва, че „хора, които се бият така добре, са достойни за своята пълна свобода“. Когато армията на Сюлейман паша е разбита и по-голямата част от нея пленена, началникът на турския щаб признава, че сред тях никога никой не е предполагал, че четири български дружини ще могат да се бият срещу петнадесет турски батальона и батареи.

За първи път в историята на българския народ през Възраждането въоръжени сили на народа съвместно с руската армия излизат победители при отбраната на Шипченския проход, при Стара Загора, Шейново и Шипка.

Българското опълчение е българска войска, създадена за освобождението на България и възстановяването на българската държава.

Освен редовното Българско опълчение още преди да започне, а и по време на войната из България са сформирани и действат народни доброволчески въоръжени чети и отряди. Някои от тях се ръководят от руски офицери и унтерофицери и изпълняват задачите на войсковата част, към която са създадени или близо до която се намират. Наред с тях по време на войната са създадени много доброволчески чети за партизански действия срещу редовни турски войски и башибозушки банди. Едни от тях действат самостоятелно, пред или по фланговете на руските войски, други в най-тясно взаимодействие с тях. Формирани са по инициатива на българските революционни дейци и се ръководят от участници в националноосвободителното движение. Такива чети били организирани както в освободените райони, така и в тила на турците, далеч от фронтовата линия. Продължили да действат по време на войната и стари хайдушки чети като тази на Петко Киряков, стрелчанската, твърдишката и други. Руското командване признава съществуването на тези многобройни и разнообразни чети и започва да ги въоръжава и да им възлага конкретни задачи. Подготвена е специална инструкция на главния щаб на руската армия от 10 август 1877 година. Оперативното ръководство на четите се осъществява от полковник Н. Д. Артамонов и М. А. Хитрово. Техни помощници били българите Гр. Начович, Н. Кабакчиев, Стоян Везенков и др. В района на Ловеч действали четите на Ильо Марков, Христо Иванов-Големия, Димитър Трифонов, Георги Пулевски, Георги Антонов, Григор Огненов и др. В Троян Цеко Петков води чета от 400 души. В Източна Стара планина действали четите на П. Хитов и Желю войвода, на Йордан Ненчов, Дойчо и Никола Койчови, Христо Николов, Христо Джулов и др. Числеността им достигала до 1000 души. След превземането на София четата на Ильо Марков с над 120 конни и 800 пеши бойци участва в овладяването на Радомир и Кюстендил.

В района на Провадия авангард на руския 14 корпус била четата на Андрей Василев - Амира. В района на Арчар, Видинско, действа четата на Иван Въртопчанина и „капитан“ Кръстьо. В Източните Родопи многобройна чета води Петко Киряков (капитан Петко войвода). Чети действат в Македония, Малешевската и Осоговската планина, в Неврокопско и Мелнишко. В Северна Добруджа на генерал Цимерман помагат няколко чети. Чети действат на територията на почти цяла България, та дори и до Бяло море.

През лятото на 1877 г., когато предният отряд на руската армия в района на Търново отстъпил, при полковник Артамонов се явили много българи, желаещи да постъпят в доброволческите чети. Жителите на Габрово, Търново, Лясковец и други селища изпратили писмено искане до В. А. Черкаски да се създаде освен опълчението и редовна българска войска, която да участва в бойните действия. Предложението не бива прието.

Руско-турската война от 1877-1878 г. осигури освобождението на България от петвековното турско робство. Възстанови се българската държава. На основата на опълчението се изгради нова регулярна постоянна армия - **Българската земска войска**.

Значителен дял за възстановяването на българската държава и националното развитие на народа има българската войска, която съществуваше през целия период на робството и поддържаше националното самосъзнание, създаваше несигурност на потисниците, разстройваше империята. Така създаването на редовна българска армия след Освобождението стана не само един от първите държавни актове, но и завършек на една славна история през вековете.

---

[28] *Генов, Ц.* цит. съч., с. 59.

БЪЛГАРСКИ ЛЕГИИ

Когато разглеждаме въоръжените сили на народа в този период, специално внимание трябва да обърнем на Георги С. Раковски. С него започва нов етап в националноосвободителната ни борба - етапът на организираната националноосвободителна борба. Същността на идеята на Раковски е да се подготвят чети извън страната, на територията на съседни държави, които да се изпратят във вътрешността на България с цел да призоват и вдигнат народа на въстание и извоюват националната независимост. Такива чети бяха създадени и изпратени в страната. За подготовка на военни ръководители на четите и на революционните отряди той създаде двете български легии в Белград - през 1862 и 1867 година. Главните негови грижи бяха насочени към създаването и обучението на българска революционна войска вън от империята, откъдето да се прехвърли в родината в определения за въстанието ден.

През 1858 г. Раковски разработва „План за освобождение на България“, който започва с „Позив към родолюбци българи за освобождения Българии“. Планът е първата общонационална програма за освобождение на България. Според него революцията е единствено възможният път за решаването на българския национален въпрос и за възстановяване на самостоятелната българска държава. В позива Раковски е категоричен: „Мечом са българи своя свобода изгубили, мечом пак трябва да я добият“. Като идеолог на националната ни революция Раковски разработва „План за българското въстание от 1861 година“. Той предвижда общият брой на въстаниците да достигне до 500 000 души и главните сражения да бъдат „хайдушките горски боеве“. Според него въоръжената борба на българския народ по необходимост ще има облика на партизанската борба.

Раковски говори за изграждане на въстанически въоръжени сили, които се разделят на два вида: вътрешни и външни.

ВЪНШНИ. **Ядрото** на външните сили е **полкът** с 1000 души личен състав, със стройна организация, с добре подбран команден кадър, който има боен опит. Тази сила трябва да има необходимата военна подготовка.

Легиони (чети), формирани от българи емигранти с офицери българи, които служат в руската и румънската армия.

Всички български **доброволци**, участвали в Кримската война, които трябва да бъдат мобилизирани.

ВЪТРЕШНИ. Това са **широките народни маси**, които също трябва да бъдат подготвени.

За организиране на подготовката на въоръжените сили Георги Раковски предприема и съответните действия. През 1861 година той създава тайни комитети в различни градове на страната. На някои места – в Цариград и други селища са формирани бойни дружини.

Особено важно значение има учредяването от Раковски на „Привременно българско началство“ в Белград през пролетта на 1861г. с неговия статут (устав) от следващата 1862 г. Председател става самият Раковски, членове са д-р Рашко Петров, Димитър Павлович, Иван Касабов, Сава Иванович и Иван Грудов. Раковски е утвърден за всеобщ български военачалник и войвода и всеобщ граждански представител на България пред чуждите държави.[29]

Привременното началство действително приема облика на представителен орган, застъпващ интересите на българското освободително дело. Като председател Раковски провежда преговори със сръбското правителство и получава негласно разрешение от него да свика български доброволци на сръбска територия и да формира българска военна част, която да бъде въоръжена и обучена.

Така се създава **Първата българска легия**.

Какво представлява легията? Това е самостоятелна българска военна част, български боен полк. Неговият личен състав е изцяло български, формиран от учащи се, студенти, бивши хайдути, войводи, синове на търговци и занаятчии от страната, сезонни работници и бежанци. В легията са Васил Друмев, Димитър Попгеоргиев и други, дошли от Одеса, студентите Димитър Павлович, Спас Иванов и др. от Виена. Тук идват Петър Бонев и Иван Касабов, а също така бившите хайдути Ильо Маринов, Стефан Караджа, Христо Македонски, Димитър Манолов-Захарлията, Манол Наков, Васил Иванов Кунчев (Левски), Иван Кършовски, Тома Пантелеев, Христо Иванов-Големия, Матей Петров-Преображенски и други. Общо в Бел-град пристигат 500-600 души. Не са малко и тези, които по различни причини не достигат до града. Първи помощници на Раковски при организиране на легията и при посрещане на легистите са Иван Кулин, дядо Ильо и дядо Цеко.

---

[29] История на България, т. 6, С., 1987 г., с. 216.

Тъй като легията има характер и на своеобразно военно училище, което ще подготви ръководни кадри за българската революционна армия, в нея остават тези с по-високо образование. Другите начело с войводата Ильо Марков са настанени в Крагуевац като военна част по-близо до границата на България.

Искам да обърна специално внимание на тази част. В Крагуевац се установява нова българска военна част, с личен състав около 500 души, с командири българи. Това е нов български боен полк, на който досега не е отделяно никакво внимание от българските изследователи. Каква е по-нататъшната съдба на тази част, не е известно. Явно Първата българска легия като явление действително изключително е оставила в сянка другата, не по-малко важна и значително по-многобройна българска военна част.

В Първата българска легия остават 100-120 души легисти. Те вече представляват въоръжен военен отряд с униформено облекло, спазващ строга военна дисциплина. Отличителният знак на легистите е лъвче, стъпило върху турското знаме. Този знак е поставян на калпаците и на знамето на легията.

Преподаватели в легията са сръбски офицери.

През лятото на 1862 г.в Белград става инцидент, при който започват бойни действия между сърби и турци. В тези бойни действия се проявява и българската легия. Поради това под натиска на Англия, Австрия и Турция Сърбия е принудена да я разтури в началото на септември. Въпреки че легията не завършва докрай срока на обучението, тя изпълнява предназначението си на школа за придобиване на военни знания и политически опит. Нейното съществуване има широк отзвук в страната и чужбина и особено фактът, че тя влиза в бой под българско национално име и българско знаме. Сражава се като българска войска срещу поробителя.

Идеята на Раковски за създаване на българска военна част в чужбина завладява и Любен Каравелов, и други наши революционери. По настояване на Добродетелната дружина, със съгласието на Русия в Белград е създадено първото военно училище за млади българи, които да се готвят за командири в бъдещата въстаническа войска на България. Училището е настанено в т. нар. Артилерийска

школа в Белград - висша военна академия за кадрови офицери. Това е **Втората българска легия**. От месец септември 1867 г.започват да пристигат кандидати от цялата страна и емигранти. Младежите се приемат от П. Хитов и помощниците му - войводите дядо Цеко и дядо Ильо. Тези от кандидатите, които нямат необходимото образование за училището, се обучават в редовната сръбска армия. Във военната школа за българи при Сръбската военна академия са записани над 200 души. Преподавателите са висши офицери отакадемията. В редовния курс се изучават дисциплините по програмата на академията като фортификация, полска и лагерна служба, военни правила, четни правила, хладно и огнестрелно оръжие, вътрешна служба, земеокопаване както и етническа демография на Балканите - изключителен учебен предмет, изучаван от поробените народи. Наред с теоретическите се провеждат и практически занятия по стрелба, фехтовка, езда и други. Легистите са облечени във военни униформи. В академията са създадени добри условия за живот и учение. Непосредствен началник налегията най-напред е бил капитан Йован Драгашевич, по-късно заменен от поручик Йеврем Маркович.

Към средата на януари на 1868 г. 21 легисти полагат изпити и са произведени в подофицерски звания, а малко по-късно още 30 легисти успешно вземат изпитите и получават същите военни звания.

През месец януари взаимоотношенията в легията започват да се влошават. Част от преподавателите открито започват да проявяват великосръбски шовинизъм и да се отнасят с високомерие към легистите. През април и май някои от българските легисти не издържат на засиления морален тормоз, напускат легията и заминават за Румъния. В началото на юли 1868 г. Втората българска легия окончателно прекратява съществуването си. Независимо от всички трудности и нарушените взаимоотношения легистите получават добра системна подготовка и авторитетно военно образование.

Втората българска легия в Белград е най-значителният опит за организирана военна подготовка на кадри за българската войска в периода на робството. Легията е наистина едно българско военно училище, създадено от българи и функционирало на чужда територия тогава, когато не е имало българска държава.

ХАЙДУТИ, ХАЙДУШКИ ЧЕТИ И ДРУЖИНИ

Това е най-характерната форма на въоръжена сила на българския народ по време на робството. Тя съществува без прекъсване от началото до края на робството, има различни форми, променя се по характер, цели и задачи, по резултати. От стихийна въоръжена съпротива хайдутството достига до организирани въоръжени отряди, ръководени от съответните революционни организации и комитети, до въоръжени формирования, които участват в освободителната Руско-турска война 1877-1878 г.самостоятелно или в най-тясно взаимодействие с руските войски и имат определен дял за разгрома на турската армия и освобождението на България.

Преобладава становището,че хайдутството представлява неорганизирани стихийни действия, имащи за цел лично отмъщение. Като такова то се зарежда, но през вековете има значително изменение и развитие.

Най-ранни сведения за хайдути и хайдушки групи съществуват още от първата половина на XV век. Веднага след падането под турско робство около старата ловешка крепост започва действия с бойна дружина (около 300 души) местният войвода хайдутин Кусам. Съществува една приписка от 1454 г., в която се съобщава, че султан Мехмед II пленил в София българския войвода Радич.[30] Фактът, че самият владетел на империята се е захванал с преследване на хайдутите, показва, че те още тогава са били значителна въоръжена сила и че дружината на Радич е защитавала населението и преследвала поробителите в района като значителна въоръжена сила.

Няколко години преди това, през 1433 г., чуждестранният пътешественик Брокиар посочва, че ихтиманските възвишения са се превърнали в свърталище на хайдути.

През XVI век хайдутството се засилва поради нарасналата феодална експлоатация и неуспехите на Османската империя във войните, които води в Европа. Проявява се известен упадък на турската военна мощ особено по време на битката при Мохач през 1526 година. Хайдутите вече се обединяват в дружини по 70-80 души и действат в по-големи райони, като се придвижват от място на място. Нападат и по-големи селища. Хайдушките чети и дружини имали множество помагачи в селата. Именно селяните са представлявали своеобразен тил на тези бойни въоръжени формирования.

---

[30] *Стоянович, Л.* Сръбски родослови и летописи, ГСУД, 58,1883г., с. 90.

Тактиката на хайдутите била изненадващо, на големи групи (дружини) да нападат противника и неочаквано да изчезват от бойното поле, оттегляйки се навътре в планината. За тази тактика пише французинът Пиер Лескалопие, който през 1574 г.наблюдавал действията на хайдушки дружини.[31] Обезпокоена имперската власт давала често разпореждания за унищожаване на хайдутите. Така например през 1578 г.султанът заповядва на скопския управител „в който и санджак да се намират злосторниците, постарайте се да ги заловите и да ги накажете надлежно“.[32] В друга султанска заповед се нарежда „да ги атакувате и с обединени сили да разпръснете дружините им“. Само дори тези султански заповеди показват широките мащаби на хайдутството, организирания характер на бойните действия на дружините. Това са действия на български бойни въоръжени сили, действия на българска войска, създадена при робските условия. В някои турски документи от този период се споменава за хайдушки дружини, наброяващи 500-600 четници.

През 1584 г. Мелхиор Безолт говори за голяма бойна дружина в района на Харманли, но такива дружини има на много места в страната. Самите турски документи признават, че някои хайдушки акции имат характер на военни действия и въстанически движения. Това е ярко свидетелство за характера на тези форми на въоръжена българска войска. В един ферман от 21 юли 1585 г. се съобщава „... град Скопие и нахията му са напълно окупирани от бунтовниците харамии. Областта е незапазена и незащитена, а насилията и нападенията на бунтовниците нямат край.“[33] Към това време народната легенда говори за Чавдар войвода, който се движел из Кожух планина с 300 юнаци хайдути.[34] За да се осигури движението в Качанитския проход и да се неутрализират действията на хайдутите, през 1586 г. султанът заповядал на скопския бей да построи здрава крепост. Хайдушка дружина действала и в района на Траянови врата.

Всичко това показва, че хайдутите се борели не само срещу отделни местни потисници. Тази съпротива хвърля в смут управляващите среди и разрушава устоите на съществуващия феодален режим.

---

[31] Вж. *Цветкова, Б.* Френски пътешественици за Балканите, С., 1957 г.

[32] История на България, т. 4, С., 1983 г., с. 169.

[33] *Шопова, Д.* Македония во XVI-XVII в., Скопие, 1956 г., №58.

[34] *Цветкова, Б.* Хайдутството в българските земи през XV-XVIII в., С., 1971 г., с. 43.

В началото на XVII век хайдутството приема още по-организиран характер, става по-масово и по-резултатно. В протоколите на Софийския съд от 1618 г. е описана дейността на хайдушките дружини из целия район. Говори се за хайдути из Трънско, Нишко, Леринско, Прилепско, Велешко, Битолско. Дружините вече имат личен състав 200-300 души. И нещо твърде показателно за характера им - те нападат с развети знамена и тръбен зов. Още една същностна характерна черта на войскови подразделения.

За масовия характер на българското хайдутство говори и една заповед на султана, по силата на която в района на Битолско турската власт заставя сто тридесет и едно села да се договорят взаимно да не допуснат появата на хайдути.

Войната от 1645-1669 г., в която Турция понася значителни загуби от Венеция, е нов повод за засилване дейността на хайдушките дружини. В Беломорието те се увеличават толкова много, че турската власт е принудена да изпрати войскови части чак от Анадола за борба с тях. В някои райони хайдутите започват и да управляват вместо турците главно поради своята многобройност и внушителна въоръжена сила. Така например с петстотин юнаци, въоръжени с пищови, криви саби и копия, войводата Байо контролирал целият Битолски район и наказвал всяка неправда. През 1661 г. Евлия Челеби, за да събере данъците от населението, е трябвало да иска разрешение от войводата. Челеби пише, че за да се срещне с Байо, е навлязъл в непристъпните гори и попаднал най-напред на охраната, след това преминал сред неколкостотин хайдути, разположили се на боен лагер, въоръжени с къси копия, с по два-три пищова и криви остри саби. Шивачи кроели и шиели специално облекло, готвачи печели месо за храна на дружината.[35] В 1672 г. една дружина, разделена на четири чети, със знамена, на коне и пеша шетала из района Битоля-Кресна-Велес-Прилеп-Скопие-Петрич. Същият Евлия Челеби за района на Габрово записал: „Боже, прости ме, селото е бунтовническо и не е да се нощува в него“.[36] През този период в Кюстендилско, Костурско, Воденско, Крупнишко и Беломорието действат активно хайдушки дружини, всяка по 100-200 души.[37]

Голямата война, която водят Австрия, Венеция, Полша и Русия срещу Турция през 1683-1699 г., довежда до значително нарастване на хайдутството в България. В една валийска заповед от 1694 г., отправена до никополския кадия и след това до кадиите във всички санджаци, се нарежда да се организира претърсване на всички територии и да се „изтребят всички разбойници“. Това обаче не се удава на кадиите. Четите в Северна България се увеличават по брой и състав, снабдяват се с повече и по-ново оръжие и засилват бойните си действия. За това свидетелстват много документи. На 29 април 1698 г.комендантът на Видин изпраща писмо до върховното управление, с което съобщава, че във Видинския санджак нахлули чети, преминали от отвъдния бряг на Дунав. В друг особено интересен документ от 1700 г. се съобщава за заловени няколко души маджари заедно с други 45 хайдути от Търновско. Най-вероятно те са преминали Дунав заедно с български хайдути, които са воювали в редовете на австрийската армия, или пък специално са били подготвени за това.

Разгърналото се хайдушко движение от двете страни на Дунав и особено в Българско подтикнало влашкия господар Щербан Кантакузин да моли руските царе Иван V и Петър I Велики през 1688 г. руската армия да стигне до Акерман, където към нея ще се присъединят и българи и ще съдействат на руската армия, като осигурят пътя й до Цариград.

Централната турска власт обезпокоена от положението в тези територии изпраща заповед след заповед до местните власти да ликвидират въоръжените хайдушки дружини. Хайдутството обаче се разширявало толкова много, четите и дружините растели непрекъснато и дори мюфтията обявил борбата срещу четниците хайдути за свещено задължение на всеки мюсюлманин. Обявена била същинска „свещена война“. И това не помогнало. В района на Видин войводата Чокан с голяма конно-пеша дружина не давал спокойствие на турските власти. Турски кораби, движещи се по Дунав, често били нападани от хайдути в района на Оряхово. Чети действат в цяла Македония, Хасково, Лозенград, Бунар Хисар, Кюстендилско, Софийско, Ихтиманско и къде ли не.

В този период все още преобладават стихийният характер в хайдутството и ограничеността на неговите цели. Все още няма изявена обществена сила, която да използва това движение. Но това е друг, политически въпрос. Хайдутството по същество е постоянна и сериозна противодействаща народна сила. Акциите на отделните дружини макар и разединени поставят турската власт в обстановка на непрестанен конфликт с народа. Всъщност това е едно постоянно военно напрежение и от XVII в. до Освобождението на България турската власт е била заставена да отделя част от своите въоръжени сили за борба срещу този постоянен вътрешен неприятел, и то на широк фронт. Вътрешният фронт е разпален от въоръжените сили на поробения български народ.

---

[35] История на България, т. 4,С., с. 173.

[36] Пак там, с. 175.

[37] Бележити българи, т. 2, С., ВИ., 1968 г., с. 18.

През март 1595 г. „две хиляди свободни хайдути“, водени от Баба Новак, завземат София.[38] През май 1596 г.1200-1500 хайдути, преминали Дунав, нападат и завземат Плевен, пленяват местната турска управа, а на връщане разбиват турците и в Никопол.[39] От румънски документи става ясно, че през есента на същата година български пратеници заявили на трансилванския княз, че имали в горите си 30 000 въоръжени бойци и друго скрито в земята оръжие. Те искали само добри и подготвени командири, за да въстанат против турците. В гр. Алба Юлия - Румъния, наши пратеници предлагат да се започне общо въстание срещу общия потисник -Турция.[40] В същото време е известно, че се активизират хайдушките действия в Стара планина. Известни са и действията на никополския първенец Тодор Балина.

Разностранна е дейността на хайдутите. Освен защита на българския народ от потисниците те подпомагали и други онеправдани. В едно донесение от гр. Кошице, направено в началото на 1597г., се посочва, че “всекидневно там се завръщали немци и унгарци, които били военнопленници отвъд София“, където били освобождавани от хайдутите. Павел Джорджич през март 1598 г. съобщава на папата в Рим за тези действия на хайдутите.

По време на Второто търновско въстание в 1686 г. в Габровско се събират около 5000 въстаници. Във връзка с подготовката на въстание в страната широка организаторска международна дейност развива Петър Парчевич. Със специални поръчения той посещава редица страни като Полша, Венеция, Виена, ходи при Богдан Хмелницки и на други места. Изпратен от епископ Петър Богдан, той носи писма с предложения за оказване помощ на българския народ при започване на въстание в страната. В запазените документи и в писмата няма данни за въоръжените сили, които се готвят да воюват, и това е естествено, те не трябва да се оповестяват. Венецианският автор Андрея Валиеро обаче в едно свое съчинение е написал, че Петър Богдан подготвял в България към двадесетина хиляди бойци, в случай че започне война с турците. Такава война става Чипровското въстание от 1688 г. Във въстанието участват четата на Георги Пеячевич, четата на Богдан Маринов и един отряд маджарска конница, водена от Владислав Чаки. От Чипровци излизат четири чети, от Копиловци също четири чети. Около тези чети се групират останалите въстаници. Четите на Пеячевич и Богдан Маринов, а и някои от другите възприели отделни елементи от организацията и бойния опит на австрийската армия. Във въстанието са използвани и конни отряди.

Въстанието обхванало почти цяла Североизточна България. Във военно отношение въоръжените сили на въстанието били по-добре организирани в сравнение с предишните опити на българите. Водачите на въстанието действали по определен план и сполучливо избирали бойните позиции. Иван Станиславов поел общото ръководство. Всяка чета имала свое бойно знаме.

По-късно разбитите въстаници отново формирали доброволчески дружини и се присъединили към австрийските имперски войски. През май 1690 г. австрийският император издава заповед, с която нарежда на желаещите българи да воюват в редовете на австрийската армия „да не им се пречи, а да им се съдейства“.

Въпреки поражението на Чипровското въстание четническото движение не намалява своята сила. То обхваща Подунавието, Източна България, Македония. Турският хронист Силяхдар пише, че войводата Страхил от Пазарджишко с 200 души юнаци и „развят байрак“ извършвал дръзки нападения. В Пазарджишко действала и дружината на Балчо. Силяхдар пише по-късно, че Страхил нападнал Кюстендил с „4000 немци, маджари и хайдути“. Поради многобройните хайдушки акции, на кадиите в Кюстендил, Скопие, Солун и др. е заповядано да преградят проходите, а където трябва, да изсекат и горите. Хайдутството взема особено големи размери около Ниш. Тук се прославил с действията си войводата Карпош.

През XVIII в. хайдутството придобива нови, по-широки измерения. То още по-ярко изразява непримиримостта на българите към поробителската система, народоосвободителната насоченост на борбата.

Още в началото на века, през 1705 г., в района на Видин се прославя войводата Чокан. Няколко години по-късно се разнася славата на внушителна хайдушка чета начело с войводата Папазоглу. Така е и през следващите години. Стига се и до организирани бунтове.

В района на Видинско през 1716-1717 г. действа български въстанически отряд с водачи „капитаните“ Георги, Филимон и

---

[38] Известие от гр. Кошице, включено в Аналите на Фугер, публикувано в документите, издадени в Букурещ, 1900 г., З.1., с. 231.

[39] *Велики, К.* Походите на Михаил Витязул на юг от Дунав, ИП, 1973 г., 1,с. 681.

[40] Вж. *Цветкова, Б.*, цит. съч., с. 302-306.

Димитър. Отрядът е подготвен за продължителни бойни действия. Интересно е, че той има и свой архив, заловен при неговото разгромяване. В Силистренския регион през 1730 г. населението започва бунтове. Въоръжено със „саби, пушки и други военни оръжия“, обединено в отряди - то е готово за организирани бойни действия. Бунтове избухват в различно време и по цялата територия на страната. Навсякъде действат хайдушки дружини. През XVIII в. са възпети дружините на Цеко войвода, Иван войвода, Вълчан войвода, Стоян войвода, „капитан“ Пройко, Дельо войвода от Златоградско, Видул войвода от Карловско, Пенчо войвода от Габровско и Търновско, хайдут Караджа от Смолянско, Сирма войвода, Индже войвода, Христо войвода, Ангел войвода, Златьо войвода, Мартин войвода, Бойка войвода, Кара Танас и много други.

Нов тласък на борбата за национално освобождение на Балканите и особено в България дава обявяването на руско-турската война през 1806 г. Още в 1807 г. руските войски достигат до Дунав и част от непокорните българи преминават реката и се включват в руската армия, а през 1811 г. създават и първата българска земска войска. Друга част от българския народ отива в хайдушките дружини, увеличава техния състав и воюва в тила на турската войска. Особено се проявява отрядът на легендарния хайдут Велко. Характерни за този период са сформираните конни отряди, които водят бойни действия с малки турски военни части в северните склонове на Стара планина. Още тук намираме наченки на нова българска кавалерия. Френски специалист, който ръководи изграждането на турските укрепления край Видин, в писмо до министъра на външните работи в Париж е отбелязал, че успехите на българските въстанически отряди са окуражили местното християнско население и то се е вдигнало на масова въоръжена борба от Видин до София.[41] А турският паша Молла Индрис съобщава в Цариград: „Нашите войски са изгубили спокойствието и съня си. Срещу обединението на московеца и християните не можем да направим нищо друго освен да се отбраняваме“.[42]

С оглед подпомагане на българските въоръжени отряди руското командване прехвърля на десния бряг на р. Дунав своя бойна част, водена от генерал Исаев. Бойни отряди се създават по цялата територия на страната като Варна, Провадия, Несебър, Айтос, Анхиало (дн. Поморие), Созопол, Ахтопол, Василико (дн. Царево),

---

[41] Известие на НБ Кирил и Методий, 7, 1967г., с. 175.

[42] История на България, т. 5, С., 1985 г., с. 176-177.

Малко Търново, Карабунарско (дн. Грудовско), Гьоктепе (дн. Звездец), Пловдивско, Габровско, Врачанско, Централна Северна България и на други места. Интерес представлява писмото на Ф. П. Фонтен, писано през лятото на 1829 година, когато е бил в България. Той пише, че във вътрешността на страната българите са готови за борба, стига да им се даде оръжие и заключава: „Стига само да свирнем и ние ще имаме под оръжие не десет, не двадесет, но двеста хиляди души“.[43]

По време на Велчовата завера във Велико Търново през 1835 г. се провежда военно обучение на бъдещите въстаници. Те се събирали на големи групи и се упражнявали в стрелба и в строева.[44] През 1836 г. в Чипровския манастир се събрали около 3000-4000 души, въоръжени с пушки, брадви, коси и други предмети, готови да се вдигнат на въстание. По-късно през април 1841 г. избухва Нишкото въстание. В района, който достига до Видин, се обособяват подвижни въстанически чети и отряди, някои от които достигат до 1000 души. Станко Атанасов-Бояджията и Цеко Вучков водят отряд от около 5000 души бойци, които защитават населението в този район. Нишкото въстание поставя българския въпрос на вниманието на европейската дипломация. За запознаване с обстановката на място първи пристигат представители на френското правителство.

През юли същата година в района на гр. Браила, северно от р. Дунав, се събират 1200 българи въстаници, готови да преминат реката и да воюват. Те имали свое бойно знаме. По време на браилските бунтове през 1842-1843 г.се очаквало от българите в Молдова да се съберат около 6000 бойци.

Особено революционизиращо влияние в България оказват пристигналите тук унгарски и полски революционери след поражението на въстанието през 1849 г.Тези хора не са малко. Това е една значителна революционна гвардия от около 4500 войници и офицери, водени от Лайош Кошут.

Четите, които се появяват през втората половина на XIX в., имат вече друг характер. Те се отличават от хайдушките чети преди тях с това, че имат по-определени политически цели и са свързани с определени национални организации.

Общото, което характеризира хайдутството е, че то представлява постоянна въоръжена форма на народна съпротива срещу турското господство, непрекъсната партизанска война. Четите и отрядите са народна войска. Хайдутството поддържа националния дух и българското самосъзнание, дух на непокорство и борба срещу чуждото робство. Френският пътешественик и учен Спириан Робер, посетил българските земи в средата на XIX в., пише: „Във високите полета на Балкана... там зад скалите им, българинът чувства подкрепата на една страшна сила - хайдутите.“

---

[43] *Христов, Хр.* и *В. Паскалева.* Документи за българската история от германските архиви(1829-1877 г.), С., 1963 г., с. 21.

[44] *Кисимов, П.* Исторически работи. Моите спомени, 2,72.

Известният войвода Панайот Хитов цитира думите на хайдутин от началото на века, който казва: „Българският народ няма ни царство, ни покровители, ни защитници... хайдутинът трябва да варди честта му, да варди нещастните и вдовиците и да утешава беззащитните.“

Хайдутството изживява времето си през 60-70 -те години на XIX век. Нужна е вече организирана масова националноосвободителна борба.

През 1850 г.в Северозападна България се подготвя голямо масово въстание. Въстаниците от 118 села от Видинския край и 232 кнезове[45], чорбаджии и свещеници изпращат изложение до сръбския крал. Целта, която си поставят, е голямата мечта да постигнат политическо освобождение на българския народ. От свое име до Нишкия комитет писмо изпраща Цоно Власотинеца. В него той ясно определя „не е само за мен и за нашето село, а за освобождението на целия наш народ, намиращ се в турски ръце.“ Разработен е подробен план за бойните действия. Определена е последователността на овладяването на населените пунктове. Силите и средствата са разпределени в три главни отряда с главни военачалници, които сами си определят помощниците. Капитан Кръстьо ръководи въоръжените действия в Ломско, Игнат ръководи действията в Белоградчишко, а Първан Върбанов и след него Петко Маринов организират и ръководят бойните действия във Видинско. Общ водач на въстанието е Иван Кулин. Някои от отрядите достигат около 2000-3000 души. Общо се вдигат на въстание 15 000-16 000 души. Въпреки това и сега военната организация е слаба, въоръжението - недостатъчно. То се състои от малко пушки и главно коси, брадви, вили и други селскостопански сечива. Недостатъчното въоръжение, слабата дисциплина и военна организация, липсата на разузнаване и на боен опит определят неуспеха на въстанието. И все пак резултат има. Турските управници са принудени да разрешат делегация от българи да се яви пред Високата порта в Цариград и там да изложи своите искания.

Високата порта обещава, че ще премахне господарското земевладение, но не изпълнява решението си. Това предизвиква през 1851 г.нови вълнения. Въпросът е уреден едва през 1853 г. Едно от основните искания обаче „автономия на Видинско, подчинено на централната власт“, не се приема.

След въстанието въпросът за четите остава дискусионен и противоречив. Част от българската емиграция настоява да се прилага стратегията на Раковски за подготовка и изпращане на чети в страната. Друга част обаче смятат, че народът не е подготвен за въстание и изпращането на чети е неоправдано. През април 1867г.на специално събрание в Букурещ Добродетелната дружина обсъжда този въпрос. П. Хитов и Н. Балкански настояват да се подготвят 44 чети по 25 души всяка или общо 1100 души, колкото е предвиждал и Раковски. Те искат през 1867 година в страната да преминат 10 чети, а през следващата година - 34 чети. На 28 април 1867г.близо до Тутракан преминава четата на П. Хитов в състав 30 души с подвойвода Желю Чернев, знаменосец Васил Левски и писар Иван Кършовски. Четата достига до Сливенския балкан. На 17 май с. г. при Свищов преминава четата на войводата Ф. Тотю в състав 25 души. Знаменосец е Никола Странджата, писар Константин Иванов Хаджипаков. Двете чети не успяват да установят връзка помежду си. Те водят тежки боеве с турците. Прехвърляне в страната очакват чети в районите на Тулча, Турну Мъгуреле, Зайчар, и др. Само в района на Зайчар са събрани около 600 четници. Подготвена е и чета с ръководители Никола Войводов и Цвятко Павлович. Тези чети не постигат желаните резултати, но съдействат за повишаване на националния дух. Те имат значителен отглас сред европейската дипломация.

Най-значителната революционна проява през 1868 г.е сформирането на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. Завърналите се в Румъния участници във Втората българска легия образуват ядрото на тази чета. Тя трябва да разпространи в страната "Прокламация към българския народ от името на привременното правителство в Балкана" от 6 юли 1868 г., в която се казва: „Времето е дошло и ни тика да си дирим нашите права“ и по-нататък да се извоюват „народните правдини и човеческата свобода.“[46] Освен прокламацията четата носи още два документа, а именно „Адрес до посланиците на Великите сили“ и „Мемоар до султана“, преведени на френски и подпечатани с печата на българското привременно правителство. В „Мемоара до султана“ се казва, че ако не се даде доброволно самостоятелност на българите, четническото движение ще прерасне във въстание и „всичкият народ ще бъде принуден да залови оръжието.“ Знаменосец на четата е Димитър Захарлията, а писар Иван Христович, с военно образование и офицерско звание от руската армия.

---

[45] В Северозападна България се запазва институтът на кнезовете (кнез, баш кнез), длъжност останала от времето на втората българска държава. Старейшините и първенците от няколко съседни села избирали свой представител пред турската власт - кнез. Кнезовете от цялата кааза избирали баш кнез. Той участвал в меджилиса (съвета) на каазата и гласът му имал особена сила. Никакво решение не се вземало без тяхно съгласие. Грижели се за реда. Имали право да съдят, да глобяват, да наказват. Думата им при спорове е решаваща. Кнезът разполагал с определен брой въоръжени българи (сеймени). Тези привилегии поддържат духа на българите в района. По време на въстанието баш кнез на Ломската кааза бил Иван Кулин, на Белоградчишката - Цоло Тодоров, на Видинската кааза - Петко Маринов.

Тази чета е една от най-големите. Известни са имената на 127 души. Голяма част от тези хора имат военна подготовка. Четата преминава Дунав при с.Вардим - Свищовско, на 6 юли 1868 г. Тя води бой с турски военни части на няколко места по своя път към Балкана. Последната битка е на вр. Бузлуджа, където геройски загива войводата Хаджи Димитър.

Прокламацията, адресът и мемоарът, които четата носи, стават известни на европейската дипломация и имат различен резонанс. В съобщението, което прави по повод четата на 21 юли 1868 г., италианският консул в Русе Дедонато отбелязва, че поведението ѝ се отличава с военно умение, познаване на военната тактика и че „...това е най - сериозната страна на нещата, която би могла да роди редица последствия, и то много сериозни, ако се прави сравнение особено с невероятната некадърност, която се забелязва у турците.“[47] Той пише и за наличието на други чети и заключва, че една революция означава край на империята. „Би изпаднал в голямо заблуждение според мен онзи, който мисли, че кървавата репресия, извършена под ръководството на Мидхат паша през юли, е успяла да смачка действително революцията!“[48]

За важността и значението на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа говори и фактът, че турците изпращат значителни военни сили от Дунавския и Одринския вилает и от Цариград срещу нея. В същото време те поставят в бойна готовност гарнизоните в София, Пловдив и Одрин, защото очакват населението да въстане.

През XIX в. са известни още хайдушките чети на дядо Цоньо от Сливенско, дядо Млечко от Калофер, капитан Петко Найденов от Гложене, Бойчо войвода от Тревненско, Димитър Калъчлията от Новозагорско, Чакър войвода от Самоковско, Марин войвода от Пазарджишко, Алтънлъ Стоян, Добри войвода, четите с войводи Руси, Бойчо, Кара Съби, Гълъб, Детелин, Дончо, Куман, Жельо войвода и още много други.

Четите показват стремежа на българския народ към национално освобождение и търсенето на пътища за постигането му. Те са коментирани от европейската дипломация като основание на исканията за политическа свобода.

Разгромът на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа и особено фактът, че тя не беше последвана масово от народа, наложи преоценка на стратегията на националноосвободителната борба. Приключва един етап от това движение и се преминава към нов път, към нова стратегия, с нов вид въоръжени сили.

Тази стратегия е доразвита от Васил Левски. Васил Левски извършва поврат в нашето революционно движение, във формиране на движещите сили на националната ни революция, в изграждане на главните видове въоръжени сили на народа. Същността на идеологията на Васил Левски сѐ изразява в създаване на революционна организация вътре в страната, която да подготви народа за въстание. На основата на своя революционен опит и анализа на революционната борба до този момент той стига до извода, че само предварителната подготовка на народа ще подсили възможностите за въстание и национално освобождение. Левски поставя началото на вътрешно-революционната организация. Идеята за вътрешна революционна организация и изграждането ѝ е велико дело. Тя определя нов етап в развитието на националноосвободителното движение във всичките му аспекти.

Левски разглежда въпросите за началото на въстанието, за участниците, за материалната осигуреност, за въоръжението и бойните припаси, за военната подготовка на кадрите. Той настойчиво моли Каравелов да осигури от Одеса или от друго място учебници по „военно дело“, „войнишки правила“, които да се преведат на български и изпратят в страната, а също така да се направят опити за изпращане на младежи да се учат в руски военни училища. Освен това през юли 1872 г. изпраща писмо до Централния комитет в Букурещ с молба комитетът да направи постъпки пред сръбското правителство да бъдат приети българи да се учат в тяхното военно училище. „И молиме ги, пише Левски, да ни дадат място във войнишкото училище за 150-200 души“.

---

[46] История на България, т. 6, С. 1987 г., с. 256.

[47] Русе, 21.VII.1868 г., л. 2а-3б.

[48] Пак там, 16.X.1868 г., л. 2а-3б.

Особено внимание Левски обръща на въпроса за снабдяването с оръжие. То трябва да бъде най-доброто. В един документ той иска да се купят 100 000 пушки. Тази цифра изглежда невероятна, но е факт. Това са мащабите на апостола Левски - стохилядна армия - за нашия народ през XIX в., когато той все още е под робство. Известна е огромната организаторска роля, която той извършва в страната за създаване на стройна нелегална революционна организация.

В тази връзка заслужава внимание известното в историята Старозагорско въстание, избухнало през 1875 година. Въстанието е замислено и подготвено от Българския революционен централен комитет (БРЦК) начело с Христо Ботев. На 12 август 1875 г. на събрание на БРЦК, на което присъстват 16 души, се обсъжда въпросът за въстание в страната. Изработен е и план за въстанието. Извършва се известна дипломатическа подготовка главно в Русия, Сърбия и Румъния. В България преминават апостолите Н. Обретенов, М.Сарафов, Панайот Волов, Т. Христов, Ст. Стамболов. Тяхната основна задача е да се приведе на бойна нога цялата революционна организация, създадена по време на Левски, да се намери оръжие и да се проведе начална военнотехническа подготовка със стрелба.

Времето за подготовка на въстанието било изключително малко и все пак на редица места се формират революционни чети. Създадени са Ахиевската чета (от дн. село Бъдеще) в състав 48 души с водач Минко Минев, Караджалийската чета (от днешните села Сърнево, Пшеничево, Любенова махала) в състав 100 души с ръководител Христо Шиваров, Сейменската чета (от дн.с. Мирово) в състав 80 души начело с Димитър Паскалев, чета от с. Калояновец в състав около 100 души, Обруклийската чета (от дн.с. Обручище) в състав 51 души начело с Руси Кънев. Четата от с. Гита, Чирпанско, е в състав около 180 души начело с войводата Христо Коев-Бабата. Въоръжени групи действат в Брястово, Кортен, Конаре и на други места.

На 16 септември 1875 г. в Стара Загора въстаническа чета начело с войводата Г. Икономов и знаменосеца Койчо Георгиев, след като полагат революционна клетва, с развято знаме тръгват към местността Чадър могила, където установяват лагер. По пътя из града въстаниците пеели песента на Ст.Стамболов „Не щеме ний богатство, не щеме ний пари, но искаме свобода, човешки правдини“.

В гр. Шумен революционната организация има около 400 членове. От тях се формира чета, която тръгва към Балкана, за да се съедини с въстаниците от Котленско и Сливенско, обаче не успява.

Революционна чета за участие във въстанието е формирана в с. Червена вода, Русенско. Четата си изработва свое бойно знаме. Нейни водачи са Тома Кърджиев и Велко Абаджиев.

Навсякъде въстанието претърпява поражение. Причините за неуспеха са много. То не било добре подготвено, липсвало военно ръководство, четите действали разединено, в различно време.

Но въпреки поражението въстанието има съществено значение за българското освобождение. То е един исторически урок и поука за подготовка и организация на революционните действия, нужни за освобождението на България.

Сред революционните дейци, ръководители на въстанието в различните райони, не настъпило отчаяние. Те започват подготовка за нови действия. Никола Обретенов пише на майка си в Русе „...Ний не ще оставим Турция на мира - или ще измрем всинца, или ще освободим България.“[49] Това становище на революционните ръководители става известно на дипломатическите представителства. Руският генерален консул в Русе характеризира групата, възглавявана от Христо Ботев, като българска партия на действието.[50]

Основните революционни дейци, подкрепящи Христо Ботев, се събират през есента на 1875 г. в гр. Гюргево. Тук основават Гюргевския комитет и заедно започват подготовка на ново въстание. Определено е то да избухне през месец май (1-11) на следващата 1876 г.[51] Гюргевският комитет приема стратегическия принцип за общобългарско въстание - създаване на свободна територия и въстаническо правителство в планинските райони.[52] Предвидено било въстаниците да се съсредоточат в 24 стратегически точки в планините по цялата територия на страната.[53]

Гюргевският комитет разделя България първоначално на пет революционни окръга, като много точно определя границите на окръзите за тяхното добро и конкретно ръководство.

---

[49] *Обретенов, Н.* Спомени за българските въстания, С.,1983г., с. 212-215. *Бурмов, Ал.* Български революционен централен комитет 1868-1877 г., С.,1950 г., с.147.

[50] История на България, т. 6, С.1987 г., с. 361.

[51] *Страшимиров, Д.* История на Априлското въстание.1.Пловдив,1907, с. 233, 243, 245.

[52] *Чолпанов, Б.* Въстаническа стратегия и тактика през април 1876 г. В. Априлско въстание 1876-1966. С.,1966, с. 99-101.

[53] Априлско въстание 1876 г. 1. С.,1954, с.143-144.

Първият окръг е Търновският,с апостол Стефан Стамболов и помощници Христо Караминков-Бунито и Георги Измирлиев-Македончето.

Вторият окръг е Сливенският, с апостол Иларион Драгостинов и помощници Георги Икономов, Георги Обретенов и Стоил войвода.

Третият окръг е Врачанският, с апостол Стоян Заимов и помощник Георги Апостолов.

Четвъртият окръг е Пловдивският, с апостол Панайот Волов и помощник Георги Бенковски.

Впоследствие броят на помощник-апостолите се увеличава.

Тези четири революционни окръга се изграждат и действат.

Петият революционен окръг е Софийският. За негов апостол е определен Никола Обретенов, помощник Н. Славков. По редица причини този окръг не се изгражда и не действа.[54]

След пристигането в определените окръзи апостолите и помощник-апостолите започват да изграждат, да организират и да подготвят въстаническата армия.

Още в Гюргево е решено най-малката организационна единица да бъде от 10 въстаници. Пет групи образуват петдесетни, които се обединяват в стотни, командвани от петдесетници и стотници. Където има повече въстаници, се формират и хилядни начело с хилядник.

В основата на тези сили са революционните комитети.

При подготовката на въстанието се обръща голямо внимание на командния кадър. Търсят се военни инструктори, офицери и войводи. В Първи революционен окръг пристигат българинът офицер от руската армия Петър Пармаков, войводите поп Харитон Халачев, Н.Хайнченина, Тодор Кирков и други. Това става и в другите революционни окръзи. Но липсата на подготвени във военно отношение кадри не бива запълнена, което неминуемо се отразява на подготовката и хода на въстанието.

Особено внимание е отделено на въоръжението. Стремежът е бил да се осигури модерно оръжие от чужбина. В Румъния, Русия, Сърбия българските представители търсят оръжие за въстанието. Българските емигранти от Браила и Одеса също се готвят да въоръжат по една чета. Това обаче се оказва трудно, почти невъзможно. Основното оръжие остава онова, което въстаниците успяват да си набавят сами. Гюргевският комитет е изисквал всеки въстаник да има пушка с 300 патрона, револвер със 150 патрона, сабя, въстаническо облекло, сухари и пр. На практика това не се осигурява. Комитетите сами леели куршуми, изработвали саби, поправяли наличното оръжие.[55]

Особен интерес представлява за нас изработването на оръдия. В Панагюрище са направени повече от 12 дървени оръдия - черешови топчета, в Клисура - 8 оръдия, в Батак е изработено едно бронзово оръдие, в Стрелча, Копривщица, Новосел са изработени медни оръдия.[56] С това се поставя началото на българската артилерия.

В някои райони са подготвени снабдителни бази и бази за обучение на четниците.

Освен пешите въстаници се формират и конни чети, които са значително по-подвижни и маневрени. Със златни букви в нашата история е записана Хвърковатата чета на Бенковски.

В Панагюрище е изработено и главното знаме на въстанието от учителката Райна Попгеоргиева, наричана Райна княгиня.

Въстанието обхваща трите революционни окръга - Пловдивски, Търновски и Сливенски. В почти всички селища се формират чети или революционни десетки. Въстават и много селища в Македония.

Както е известно, въстанието в цялата страна е жестоко потушено. Броят на убитите и изчезнали българи достига 30 хиляди души.

По своя характер и значение Априлското въстание е връхна точка на националната революция в България.

Изследвайки българските въоръжени сили по време на турското робство (XVI - XIX век), за нас представляват интерес и четите, подготвени в чужбина и участвали в Априлското въстание през 1876 година.

Четата на Христо Ботев се състои от 205 души. Военен комендант е Никола Войновски. Четата е бойна единица със строга военна организация и дисциплина, военна униформа и свое бойно знаме. Тя извършва 130-километров поход с водене на бойни действия от козлодуйския дунавски бряг до Стара планина над гр.Враца. Тук четата се организира за отбрана и за нощни бойни действия, спазвайки изискванията на бойните устави (тактически изисквания на бой, на придвижване, на маневриране). След гибелта на Христо

---

[54] *Обретенов,Н.* Спомени за българските въстания, С.1983,с. 212-215. *Ст. Заимов*, Миналото, С. 1895 г., с. 73-74.

[55] История на България, т.6, С.,1987, с. 373.

[56] *Венедиков, Й.* История на въстанието в Батак. 1876, С.,1929. с. 38.

Ботев на 2 юни 1876 г. четниците се разделят на групи, тръгват в различни посоки и много от тях загиват. Замисълът е бил да се изтеглят по билото на Стара планина в Сърбия и оттам да се прехвърлят в Румъния. Това те не успяват да направят.

Четата на Таньо Стоянов Куртев от Сливен, съратник на Васил Левски, формирана на румънска територия, преминава р. Дунав при с. Пожарево, Тутраканско, на 16 срещу 17 май 1876 г., а четата на Хр. Ботев слиза на българския бряг край Козлодуй по обед на 17 май с.г. Явно те са във връзка и започват да действат едновременно. Четата на Таньо Стоянов е имала задача главно да привлече вниманието на турците по пътя към Сливен, да повдигне духа на населението в районите, където преминава, и да ги призове на въстание. По време на придвижването си тя също води бойни действия.

Четата на Сидер Грънчаров от Горна Оряховица е формирана на сръбска територия и тръгва за България на 12 юли 1876 година. Границата преминава при Чипровци и се придвижва по билото на Стара планина към вътрешността на страната. Личният състав е около 500 души. По това време Априлското въстание е потушено. Страданията на народа са неописуеми. Четата не среща никаква подкрепа от населението. Тя води бой с турски сили и е принудена да се завърне в Сърбия.

Това са последните действия на тази част от българската революционна армия.

От изложеното дотук недвусмислено става ясно, че българският народ в продължение на пет века робство е имал своя армия, свои въоръжени сили. По-будните и непокорни негови синове са търсили и намирали начини да се обединят във въоръжени бойни групи, имащи различен състав и действащи съобразно с обстановката в името на народа, за освобождението на страната и възстановяването на българската държава.

Направихме един опит за обобщаване на отделните форми на военна организация на българския народ по време на робството. За честта на нашия народ, за честта на България е необходимо да се създаде организация за цялостно изследване на проблема за нашите въоръжени сили, за българската войска по време на турското владичество XV-XIX век. Това е дълг на българската военна история.

БОЛГАРСКИЕ ВООРУЖЕННЫЕ СИЛЫ - XV-XIX ВЕКА

Один из самых трудных и темных периодов для нас, болгаров период турецкого рабства. В течении пяти веков, от конца XIV до конца XIX века болгарское государство не существует. Но рабство, это унижение дря народа связано с непрестанной борьбой о национальной независимости и восстановлении Болгарии. В течении целого этого периода чужого господства народ имел свои вооруженые силы. Организационные формы этих сил многообразны. Они создадены на добровольном принципе и могут быть систематизированны следующим образом:

А. Бойные вооруженные отряды составлены из болгар в армиях других народов для участия в войнах против Турции.

В первые три века /XV-XVII/ такие отряды создавалесь в австрийской армии и в княжествах, подчиненых Австрии, которые заинтересованны остановить наступление турков к Централной Европе. В начале XVIII века Россия становится основной страной, где формируются болгарские роты, сотни, отряды, корпусы, даже Болгарское земское войско. Все они участвуют в Руско-турецких войнох, ведя бойные действия главно на порабленной болгарской земле.

Б. Первое и Второе Болгарское ополчение.

Ополчение является особенным военным формированием, которое воюет для освобождение Болгарии. Второе болгарское ополчение создано в 1877 году в руской армии, на руской территории, достигает во время войны 114 тысяч человек, проявляет исключительную храброст, во военных действий и имеет определенную долю для нашего освобождения.

В. Первая и Вторая болгарская легия.

Легии созданы на сербской территории как независимые болгарские военные части, со своей униформой и бойными знаменами. Это центры для обучения командиров для болгарских вооруженных сил. По существу Вторая легия первое болгарское военное училище.

Г. Болгарские вооруженные четы создавались на территории соседних держав. Такие четы создавались в особенно большом числе в XVIII и XIX веке. Почти все переходят в Болгарию, ведут военные действия и при возмоности возвращаются обратно. Такие

четы и отряды участвуют в освобождении Румынии, Греции и Сербии.

Д. Хайдуты, Хайдушкие четы и дружины.

Они существуют во время целого периода рабства и являются настоящими вооруженными защитникам бесправного болгарского народа. Инагда они столь многочисленны и сильны, что господствуют, представляют власть в отделных районах.

Е. Революционные восстаннические отряды.

Эти отряды создаются для участия в многочисленных восстаниях, которые воспламеняются в Болгарии. Достатьчно дать для примера Чипровское восстание 1688 года, Восстание в Северозападной Болгарии в 1850 году, Старозагорское восстание 1875 года, Апрельское восстание 1876 года и другие.

Каждая война с Турцией была сигналом борьбы для болгаров. Участие болгарских вооружонных сил, в их многообразии, в этой борьбе не было стихийно. Оно было организированно различными тайными внутренними и внешними организациями.

Вопреки тому, что Болгария быра освобождена поздно в результате Русско-турецкой войны 1877-1878 года, вооруженные силы народа, действующие в этим периоде имеют существенную долю. Они ангажировали внимание зарубежных дипломатов и европейской прогрессивной обществености и участвовали непосредственно в восстаниях и войнах.

BULGARIAN ARMED FORCES XV-XIX CENTURE

One of the most difficult and hard periods for us, the Bulgarians, was that of the Turkish yoke. For five hundred years, since the end of the XIV till the end the XIX century, the Bulgarian state did not existed. But - the yoke - this humiliation for the nation, was connected with constant struggles for national independence and for restoring Bulgaria. During the entire period of foreign domination the nation had its armed forces, its Bulgarian army. And that was a special, essential characteristic feature of the Bulgarians - without their own state organisation, but with their own armed forces. The organisational forms of these forces are multifarious. They were structured on the voluntary principle and generally can be classified as follows:

a/ Military armed detachments consisting of Bulgarians in the armies of other nations for partipatin in the wars launched by them against Turkey.

During the first three centuries /XV-XVII c./ such detachments were founded in the Austrian army and in the principalities, subjected to Austria, which were interested in cessation of the advancement of the Turks directed toward Central Europe. Since the beginning of the XVIII century Russia become the main country, in which were formed Bulgarian companies, battalions, detachments, corps, even Bulgarian national army. They all participated in the Russian-Turkish wars, conducting military operation mainly on the enslaved Bulgarian lands.

b/ First and Second Bulgarian volunteer corps

The volunteer corps were a special military formation, fighting for the liberation of Bulgaria. The Second Bulgarian volunteer corps founded in 1877 in the Russian army, on Russian territory, in war-time reached 14 thousands people, had manifested great courage in military operations and had a definite contribution for our liberation.

c/ First and Second Bulgarian legion.

Legions were founded on Serbia territory as an independent Bulgarian military formations, with their own uniforms and colors. These were centres for training commanding officers for the Bulgarian armed forces. In fact the Second legion was the first Bulgarian military school.

d/ Bulgarian armed detachments founded on territories of neigbouring countries.

Such detachments were founded especially in the XVIII and XIX centuries. Nearly all of them usually crossed the frontier of Bulgaria, launched military operations and when possible returned back fram where they had come. Detachments and corps of that king had participated in the operations for the liberation of Romania, Greece and Serbia.

e/ Haidouks /rebellions/, haidouk detachments and bands.

They existed during the entire period of yoke and were real armed defenders of the deprived of rights Bulgarian nation. At times they were so numerous and powerful, that they dominated and represented authority in certain regions

f/ Revolutionary rebellion detachments

These detachments were founded for taking part in the numerous uprising, which outbreak in Bulgaria. It is enough to mention the uprising in: Chiprovo in 1688, north-western Bulgaria in 1850, Stara Zagora in 1875, the April uprising in 1876, etc.

For the Bulgarians any war with Turkey had been a signal for struggle. The participation of the Bulgarian armed forces in their variety, in this struggle was not spontaneous. It was organised by different secret internal and external organisations.

Although Bulgaria was liberated late as a result of the Russian-Turkish war of 1877-1878, the peoples' armed forces operating during that period had greatly contributed. They had attracted the attention of the foreign diplomats and of the European progressive public and had participated directly in the uprisings and the wars.

СЛАВЯНСКА БИБЛИОТЕКА

ИЗЛЕЗЛИ ОТ ПЕЧАТ:

академик ДИМИТЪР АНГЕЛОВ
"БЪЛГАРИТЕ - СЛАВЯНСКИ НАРОД"

проф. д-р ЙОНО МИТЕВ
"АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ И СЛАВЯНСТВОТО"

проф.д-р СТОЯН РАДЕВ
"И НИЙ СМЕ ДАЛИ НЕЩО НА СВЕТА"

ст.н.с. МАРИН КАЛОНКИН
"БЪЛГАРСКИ ВЪОРЪЖЕНИ СИЛИ XV-XIX ВЕК"

Редактор: Валери Маринов
Художник: Пенчо Мутафчиев
Коректор: Ани Георгиева

Предпечатна подготовка:"*КРИС-95*"
Печат: ЕТ "Борис Хранов"

Код 8963

СЛАВЯНСКА БИБЛИОТЕКА

ЗА КАКВО НИ РАЗКАЗВА КНИГАТА

Книгата ни връща назад във времето и ни разкрива народната българска войска, въоръжените сили на България, воювали през целия период на петвековното турско господство, за национално освобождение и възстановяване на българската държава.

Разнообразието на тези сили е голямо. Главните им организационни форми са: бойни въоръжени отряди, съставени от българи, в армиите на други народи; Българска земска войска; Първа и Втора българска легия; Първо и Второ българско опълчение; български въоръжени чети, изграждани на територията на съседни държави; хайдути, хайдушки чети и дружини; революционни въстанически отряди и други.

Цена 50 лв.